
PERUSTULOSTA SOSIAALITURVAN UUDISTAJA?

Sosiaalialan ammattilaisten näkökulmia perustulon riskeistä ja mahdollisuuksista

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, syksy 2016

Sanna Mäkipää

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijä

Sanna Mäkipää

Vuosi 2016

Työn nimi

Perustulosta sosiaaliturvan uudistaja? –
Sosiaalialan ammattilaisten näkemyksiä perustulon riskeistä
ja mahdollisuuksista

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sosiaalialan ammattilaisten näkökulmia perustuloon, joka on suunniteltu uudistamaan nykyistä sosiaaliturvaa. Opinnäytetyötä varten on haastateltu erään suomalaisittain suuren kunnan aikuissosiaalityön ja taloudellisen tuen tehtävissä toimivia sosiaalityöntekijöitä ja sosionomeja. Työn tavoitteena oli selvittää, mitä riskejä ja mitä mahdollisuuksia sosiaalialan ammattilaiset perustulossa näkevät, ja miten he uskovat perustulon vaikuttavan kansalaisten hyvinvointiin.

Työn teoriaosuuden tavoitteena oli valottaa sosiaaliturvan kehitystä sekä nykytilaa, perustulon ideaa ja siihen liittyvän keskustelun historiaa. Eri perustulomalleja on esitelty ja vertailtu. Myös ajankohtaisesta perustulokokouksesta on teoriaosuudessa oma lukunsa.

Opinnäytetyö toteutettiin kesällä 2016 laadullisena tutkimuksena, kuutena teemahaastatteluna. Analysointimenetelmänä käytössä oli teemoittelu.

Tutkimuksen tuloksista ilmeni ennen kaikkea, että nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei ole tarpeeksi asiakasystävällinen ja jonkinlaista muutosta tarvitaan. Perustulossa huolta herätti avun tarpeessa olevien tavoittamisen vaikeus ja perustulon mahdolliset passivoivat vaikutukset. Myönteisistä vaikutuksista vahvimpina tulivat esiin byrokratian keventyminen, kannustinloukun poistuminen ja yksilön osallisuuden kokemuksen vahvistuminen.

Perustulon myötä uskottiin sosiaalityön luonteen muuttuvan ja asiakastyölle löytyvän enemmän aikaa. Työntekijät toivat esiin myös uusien palvelujen tarvetta ja esittivät myös ideoita. Tutkimuksen tuloksista on todettavissa, että perustulo nähdään sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa potentiaalisena, mutta ei suinkaan ongelmattomana vaihtoehtona nykyiselle sosiaaliturvalle.

Avainsanat perustulo, sosiaaliturva, toimeentuloturva, köyhyys

Sivut 45 s. + liitteet 1 s.

LAHDENSIVU

Degree Programme in Social Services
Social pedagogical social work

Author	Sanna Mäkipää	Year 2016
Subject of Bachelor's thesis	Can basic income reform social welfare? – Views of social service professionals on risks and opportunities in implementing basic income	

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to investigate the views of social service professionals on basic income, which is in the planning stage and supposed to reform the current social welfare system. Social service professionals working in adult social services and financial aid from a large Finnish municipality were interviewed for the thesis. The aim of this study was to find out what kind of risks and opportunities social service professionals see in basic income, and how they believe it will change the welfare of the population.

The theoretical part of this thesis sheds light on the development and current situation of social welfare, the idea of basic income, and the history of discourse on the matter. Different models of basic income are presented and compared. A chapter about the current basic income experiment is also included.

This thesis was implemented in the summer of 2016 as a qualitative study including six interviews, using thematic analysis.

A primary result of the study indicates problems with the present social welfare system from the welfare recipients' perspective, and a need for reform. The difficulty of reaching the needy and potential passivating effects of the basic income were a concern. The strongest reasons for implementing the basic income were easing the bureaucracy, removal of welfare traps and enhancing the participatory experience for welfare clients.

A shift in the character of social work and more time for face-to-face interaction with welfare clients were believed to be key changes when basic income is implemented. The interviewed professionals indicated a need for new services and provided ideas for them. The results of the study show that among social welfare professionals, basic income is seen as a potential, but not problem-free alternative for the current social welfare system.

Keywords basic income, social welfare, financial aid, poverty

Pages 45 p. + appendices 1 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	SUOMALAINEN SOSIAALITURVA.....	1
2.1	Sosiaaliturvan historiaa	2
2.1.1	Varhaiset vaiheet	2
2.1.2	Jälleenrakennuskausi	2
2.1.3	Suuntana hyvinvointivaltio.....	3
2.1.4	Sosiaaliturva kriisissä	4
2.1.5	Taantuman jälkeen.....	4
2.1.6	Sosiaaliturva nyt	5
2.2	Nykymuotoisen sosiaaliturvan ongelmia	6
2.2.1	Kannustinloukku.....	7
2.2.2	Harmaa talous	7
2.2.3	Byrokratian monimutkaisuus.....	8
2.2.4	Sosiaalietuuksien alikäyttö	9
3	PERUSTULO	9
3.1	Perustulo käsitteenä.....	10
3.2	Perustulokeskustelun historia Suomessa.....	11
3.3	Suomen perustulomallit.....	13
3.3.1	Jan Otto Anderssonin kansalaistulomalli 1988	13
3.3.2	Ilpo Lahtisen osittaisen perustulon malli 1992.....	14
3.3.3	Osmo Soininvaaran malli 1994	14
3.3.4	Nuorsuomalaisten perustulomalli 1998.....	15
3.3.5	Anita Mattilan sovitellun perustulon malli 2001	16
3.3.6	Vihreä perustulomalli 2007/2014	16
3.3.7	Vasemmistoliiton perustulomalli 2011.....	17
3.3.8	Ajatuspaja Liberan perustulomalli 2013	17
3.3.9	Kristillisdemokraattien Kannustava perusturva 2015	18
3.3.10	Demarinuorten yleisturva 2015	18
3.4	Perustulokeskustelu kansainvälisesti.....	19
3.5	Suomen perustulokeilu 2017.....	20
4	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	21
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
5.1	Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	22
5.2	Tutkimusjoukon kuvaus	22
5.3	Aineiston hankinta.....	23
5.4	Aineiston analyysi	24
5.5	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	25

6	TUTKIMUSTULOKSET	26
6.1	Avun tarpeessa olevien tavoittaminen.....	27
6.1.1	Tavoittamisen haasteet	27
6.1.2	Tarve uusille sosiaalipalveluille	29
6.1.3	Resurssien vapautuminen sosiaalityöhön	30
6.2	Byrokratian muutosten vaikutukset.....	30
6.2.1	Asiakasystävällisempi järjestelmä.....	31
6.2.2	Syntykö järjestelmään uusia kuoppia?	32
6.3	Aktivoiva vai passivoiva perustulo?	32
6.3.1	Aktivoiva perustulo	32
6.3.2	Passivoiva perustulo	34
6.4	Yksilö osana yhteiskuntaa	34
6.4.1	Osallisuuden kokemus.....	34
6.4.2	Yhteiskunta yksilön turvana	36
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	37
7.1	Jatkotutkimusaiheet.....	40
7.2	Opinnäytetyö prosessina	40
	LÄHTEET	42

Liite 1 Teemahaastattelun kysymysrunko

1 JOHDANTO

Perustulo on hyvin ajankohtainen aihe, sillä tällä hetkellä Suomessa on suunnitteilla hallitusohjelman mukaisen perustulokokeilun toteuttaminen. Perustuloon liittyen onkin tehty useita tutkimuksia erityisesti taloudellisesta ja poliittisesta näkökulmasta. Koska uskon perustuloon siirtymisen vaikutusten olevan merkittäviä myös sosiaalisesti, halusin lähteä tutkimaan ai-
hetta niin sanotusti ruohonjuuritason työtä tekevien sosiaalialan ammatti-
laisten näkökulmasta.

Opinnäytetyössäni tutkin sosiaalialan ammattilaisten näkökulmaa siihen, miten perustulon arvioidaan vaikuttavan sosiaalityön ja -ohjauksen asiak-
kaiden hyvinvointiin. Tutkimusta varten haastattelemani työntekijät tekevät
päivittäin asiakastyötä niiden asiakasryhmien kanssa, joihin perustulolla us-
kotaan olevan suuri vaikutus. Halusinkin tutkimuksellani tuoda kuulluksi
tärkeää tietoa siitä, mitä sosiaalialan ammattilaisilla on sanottavanaan jär-
jestelmään suunnitellusta mullistuksesta.

Luvussa kaksi käsittelen suomalaista sosiaaliturvaa: sen historiaa, nykyti-
lannetta ja nykymuotoisen sosiaaliturvan ongelmia. Luvussa kolme käyn
läpi perustuloa hieman perusteellisemmin: alkaen keskeisistä käsitteistä, pe-
rustulokeskustelun historiasta ja kansainvälisestä puolesta, aina esitettyihin
perustulomalleihin ja tulevaan perustulokokeiluun saakka. Aiheesta aiem-
min tehtyihin tutkimuksiin perehdyn luvussa neljä. Viidennessä luvussa
esittelen tutkimukseni ja sen tulokset. Lopuksi on vielä pohdinnan osuus ja
opinnäytetyöprosessini kuvaaminen luvussa kuusi.

Työelämäyhteistyötahona opinnäytetyössäni on erään suomalaisittain suu-
ren kaupungin aikuisten sosiaalipalvelujen sosiaalisen ja taloudellisen tuen
yksiköt, joista olen kerännyt tutkimuksen aineiston.

2 SUOMALAINEN SOSIAALITURVA

Lainsäädäntöön perustuvalla sosiaaliturvalla turvataan toimeentulo sekä so-
siaalipalvelut tilanteessa, jossa tulot eivät riitä sairauden, työttömyyden, toi-
mintakyvyttömyyden, vanhemmuuden, työtapaturman, vanhuuden tai per-
heenjäsenen kuoleman aiheuttamasta työtulojen puutteesta johtuen. Sosiaa-
liturvaan on oikeutettu jokainen Suomessa vakituisesti asuva ja sen avulla
pyritään ehkäisemään köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä. Sosiaalitur-
valla varmistetaan myös tarvittavien terveydenhoitopalvelujen saaminen
niissäkin tilanteissa, jolloin niihin ei muuten olisi varaa. (Airio 2013, 8.)

Oikeus sosiaaliturvaan on kirjattu Suomen perustuslakiin. Perustuslain
(1999/731 § 19) mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisar-
voisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentu-
loon ja huolenpitoon”. Artiklassa on säädetty myös, että ”julkisen vallan
tulee turvata perheen hyvinvointia ja lapsen yksilöllistä kasvua, kuten myös

edistää jokaisen oikeutta asuntoon”. (Perustuslaki 1999/731.) Oikeutta sosiaaliturvaan toteutetaan muiden lakien kautta – näitä lakeja ovat esimerkiksi laki toimeentulotuesta, työttömyysturvalaki ja lastensuojelulaki.

Sosiaaliturvasta on säädetty myös kansainvälisesti YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, minkä 22. artiklan mukaan ”jokaisella on yhteiskunnan jäsenenä oikeus sosiaaliturvaan sekä oikeus kansallisten toimenpiteiden ja kansainvälisen yhteistyön kautta kunkin maan järjestelmä ja voimavarat huomioon ottaen, nauttia hänen ihmisarvolleen ja hänen yksilöllisen olemuksensa vapaalle kehittämiselle välttämättömiä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia” (Universal declaration of human rights 2016).

2.1 Sosiaaliturvan historiaa

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi suomalaista sosiaaliturvaa 1920-luvun alusta asti aina 2010-luvun muutospainneiden alle. Tutkimukseni aiheen tueksi halusin tutkia historiaa nimenomaan nykymuotoisen sosiaaliturvan kehittymisen näkökulmasta.

2.1.1 Varhaiset vaiheet

Suomalaisen sosiaaliturvan juuret ovat kirkkojen, järjestöjen ja kuntien järjestämässä köyhäinavussa, jolla on lähinnä pyritty lieventämään äärimmäistä köyhyyttä. Apu perustui pitkään lähinnä hyväntekeväisyyteen ja armeliaisuuteen. Työikäisten katsottiin kykenevän vastaamaan toimeentulostaan omatoimisesti, ja sosiaaliavun saamisen edellytyksenä oli vielä vuonna 1922 säädetyn köyhäinhoitolain mukaan ehdoton köyhyys eli käytännössä täysi varattomuus. (Niemelä & Salminen 2006, 9.)

Kansaneläkelaki säädettiin vuonna 1937, jolloin perustettiin myös Kansaneläkelaitos (KELA) huolehtimaan eläkkeiden maksusta. Vielä tuolloin Kela huolehti ainoastaan kansaneläkkeen maksamisesta, mutta on sittemmin laajentunut ja nykyään Kela vastaa sosiaaliturvan toteuttamisesta hyvin laajamittaisesti. (Historia 2016.)

Tätä pientä alustusta lukuun ottamatta jätän sotia edeltäneet köyhäinavun ja varhaisimman sosiaalihuollon vaiheet käsittelemättä. Keskitän laajemman huomion aiheeni kannalta olennaisempaan, eli nykymuotoisen sosiaaliturvan historiaan. Nykymuotoisen sosiaaliturvan katsotaan lähteneen muotoutumaan vasta maailmansotien jälkeen.

2.1.2 Jälleenrakennuskausi

Sotien jälkeisellä jälleenrakennuskaudella korostui valtion vastuu kansalaisista, ja nykyisen kaltaisen sosiaaliturvan muotoutuminen alkoi. Sosiaalivaikutusjärjestelmät kehittyivät: työntekijät haluttiin vakuuttaa siltä varalta, jos esimerkiksi työttömyys tai sairaus estäisi elannon ansaitsemisen ansiotyöllä. Samoihin aikoihin otettiin käyttöön myös viimesijaiset tarveharkin-

taiset toimeentuloturvan muodot, tavoitteena turvata vähimmäistoimeentulo kaikille kansalaisille, yhteiskunta-asetusta huolimatta. (Jakonen & Silvasti 2015, 271.) Eläkejärjestelmää sekä sairaus- ja työttömyysturvaa lähdeittiin kehittämään kansalaisten turvaksi. Kansaneläkelaki otettiin käyttöön asteittain ajalla 1937–1948 ja vuodesta 1949 alkaen kaikille synnyttäjille on maksettu myös äitiysavustus. (Hiilamo, Niemelä, Pykälä, Riihelä & Vanne 2012, 10.)

Vuoden 1922 köyhäinhoitolaki uudistettiin huoltoapulaille vuonna 1956, minkä myötä ennaltaehkäisevää apua oli mahdollista antaa myös vähävaraiselle, eikä aiemman mukaisesti vain täysin varattomalle (Hiilamo ym. 2012, 11).

2.1.3 Suuntana hyvinvointivaltio

Hyvinvointivaltio on käsite, jossa valtio toimii avainroolissa kansalaisten taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ylläpidossa ja suojelejana. Se perustuu mahdollisuuksien tasa-arvoon, vaurauden tasaiseen jakoon, sekä julkiseen vastuuseen niistä, jotka eivät pysty tuottamaan itselleen vähimmäishyvinvointia. (Welfare state 2015.)

Perusta Suomen hyvinvointivaltioksi muotoutumiselle syntyi sotien jälkeisellä jälleerakennuskaudella, mutta hyvinvointivaltion kriteerit maan on katsottu täyttävän vasta 1960-luvulla. Myös nykymuotoisen sosiaaliturvan kannalta otettiin merkittävät askeleet 1960-luvun alussa, jolloin luotiin yksityisen alan työeläkkeet TEL ja LEL (1962) sekä pakollinen sairausvakuutus (1963), jonka mukaan jokainen kansalainen on vakuutettu sairauden, raskauden ja synnytyksen varalta. Tätä aiemmin sairausvakuutukset oli hoidettu lähinnä työpaikkojen kautta. (Hiilamo ym. 2012, 11–12.)

Muuttovirta maaseudulta kaupunkiin oli suurimmillaan 1960-luvulla. Koska kaupunkielinkeinot eivät kyenneet tarjoamaan kaikille toimeentuloa, Suomi koki merkittävän muuttotappion kansalaisten muuttaessa työn perässä Ruotsiin. Voimakas muuttoliikkeitä rikkoi perinteisiä sosiaalisia verkostoja ja muutti perherakenteita yhden sukupolven ydinperheiden suuntaan. Näihin aikoihin havaittiin syntynyt tarve myös sosiaalipalveluille terveydenhuollon rinnalle, ja vuonna 1968 alettiin kehittää monipuolista sosiaalipalvelujärjestelmää tavoitteena yksilön elämänhallinta ja kuntoutuminen. (Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen. 1994, 240–242.)

Katsottiin, että tasa-arvoa edistäisivät ja sosiaalisia ongelmia vähentäisivät sekä koulutus-, sosiaali- ja terveyspalvelut, että toimeentuloturva (Jakonen & Silvasti 2012, 271). Aluksi sosiaalipalvelujärjestelmä käsitti palveluneuvontaa, työvoima-apua ja erilaisia asiakkaalle tehtäviä tilannekohtaisia järjestelyjä. Myös sosiaalipalveluiden stigmatisoinnin ongelma nostettiin keskusteluun ja palveluja haluttiin kehittää vähemmän leimaavaan suuntaan. (Jaakkola ym. 1994, 240–242.)

1970-luvun suurina uudistuksina olivat erityisesti peruskoulujärjestelmä ja opintotuen käyttöönotto vuonna 1972, sekä samana vuonna säädetyt päivä-

hoitolaki ja elatusapulaki. Aiemmin lastensuojelun piiriin kuulunut päivähoito eriytettiin omaksi palvelukseksi, ja kunnat velvoitettiin järjestämään päivähoito kaikille sitä tarvitseville lapsille. (Niemelä, Pykälä, Sullström & Vanne 2007.)

Vuonna 1984 tuli voimaan uusi huoltoapulain korvannut sosiaalihuoltolaki, mikä johti hyvinvointipalvelujärjestelmän laajenemiseen edelleen. Hyvinvointipalvelujen piirissä syntyi 1980-luvulla jopa 50 000 työpaikkaa. Lisäksi palvelujärjestelmän henkilöstön pätevyysvaatimukseen ja koulutukseen alettiin kiinnittää huomiota. (Jaakkola ym. 1994, 255) Huoltoavun tilalle tuli viimesijainen toimeentulotuki, mikä täydentää tulovajeen tilanteessa jossa henkilö ei muilla keinoin saa turvattua toimeentuloaan (Niemelä & Salminen 2006, 16).

2.1.4 Sosiaaliturva kriisissä

Sosiaaliturva rakentui ja kehittyi 1950–1990 -luvuilla lähes keskeytyksettä. Sosiaalimenot kasvoivat noin 8 % vuodessa. 1990-luvun alussa sosiaaliturvan kehitys pysähtyi ja lähti laskuun, sillä läntisen talouden taantuma ja Neuvostoliiton hajoamisesta seurannut idän kaupan romahdus ajoivat Suomen syvään talouslamaan. Hyvinvointivaltio joutui kriisiin ja työttömyysprosentit kasvoivat räjähdysmäisesti. Kasvaneet työttömyysluvat vähensivät verotuloja mutta kasvattivat sosiaalimenoja – laman aikana sosiaaliturvaa päädyttiin ensimmäistä kertaa heikentämään vuonna 1996. (Hiilamo ym. 2012, 16; Jaakkola ym. 1994, 257.)

Säästöjä lähdettiin etsimään suurimmista menoista, eli eläkkeistä ja sairauskuluista. Eläkemenosta säästettiin korottamalla vanhuus- ja varhaiseläkkeiden ikärajoja sekä jättämällä indeksikorotuksia toteuttamatta. (Niemelä & Salminen 2006, 18.) Myös sairausvakuutuksista leikattiin – korvauksia alennettiin, terveystalvelujen omavastuuosuutta korotettiin, sairausvakuutuksen vähimmäispäiväraha luovuttiin ja sairauspäivien odotusaikaa pidennettiin (Niemelä ym. 2007, 8).

Täysin taantumaa lamauttava sosiaaliturva ei kuitenkaan ollut, vaan 1990-luvulla sosiaaliturvaa kuitenkin myös pystyttiin täydentämään jonkun verran. Vuonna 1991 kirjattiin kuntoutuslaki, jonka tarkoituksena oli selkeyttää monimutkaista kuntoutusjärjestelmää. Kuntoutukseen liittyen myös eläkelakeihin tuli muutos, minkä mukaan ennen eläkepäätöstä tulee aina selvittää työntekijän kuntoutumismahdollisuudet. (Niemelä ym. 2007, 8.)

2.1.5 Taantumaa jälkeen

2000-luvun alussa lievennettiin jonkin verran lamavuosina tehtyjä leikkauksia ja sosiaaliturvan vähimmäisturvaa parannettiin korottamalla esimerkiksi työmarkkinatukea ja sairauspäivärahan vähimmäismäärää. Myös kansaneläkkeeseen tehtiin kolme tasokorotusta vuosina 2001, 2005 ja 2006. 2000-luvulla työllisyysaste lähti jälleen lievään nousuun vaihdellen 2000-

luvulla 67 ja 68 prosentin välillä, kun työttömyysprosentti puolestaan vaihteli 6,9–9 prosentin välillä. (Niemelä ym. 2007, 9–10.)

Vuonna 2001 säädettiin laki kuntouttavasta työtoiminnasta, minkä mukaan kunnan ja työvoimatoimiston tulee laatia aktivointisuunnitelma sellaisen pitkäaikaistyöttömän kanssa, joka ei täytä työttömyysehtoa. Kunnalla on myös lain edellyttämä velvollisuus järjestää pitkäaikaistyöttömälle kuntouttavaa työtoimintaa, mikäli tarjolla ei ole työtä tai opiskelupaikkaa. Mikäli henkilö ilman pätevää syytä kieltäytyy aktivointisuunnitelman tekemisestä tai kuntouttavasta työtoiminnasta, työmarkkinatuen maksu voidaan keskeyttää määrääjäksi ja lisäksi toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa 20 %. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.)

Vuonna 2007 Valtioneuvosto asetti Sosiaaliturvan uudistuskomitean (SATA-komitea) valmistelemaan sosiaaliturvan uudistusta. Tavoitteena oli taata perusturvan riittävä taso ja sosiaaliturvan kannustavuus työntekoon. Vaikka SATA-komitean ei nähdä saaneen aikaan odotetun kaltaista sosiaaliturvan kokonaisuudistusta, ryhmän työn tuloksista merkittävimpiä oli vuonna 2011 käyttöön otettu takuueläke, mikä nosti vähimmäiseläkkeen tasoa tuntuvasti. (Hiilamo ym. 2001, 21.) Takuueläke on vähimmäiseläke, joka vuonna 2016 on arvoltaan 766,85 euroa. Mikäli kansaneläke ja ansioeläkkeet jäävät määriteltä vähimmäiseläkettä pienemmäksi, takuueläkkeellä täydennetään syntynyt toimeentulovaje. (Laki takuueläkkeestä 703/2010.)

2.1.6 Sosiaaliturva nyt

Suomalaista sosiaaliturvaa voisi kuvata hyvin työperusteiseksi, vastikkeelliseksi ja aktivoivaksi: sosiaalietuuksia saadakseen tulee toimintakykyisen henkilön olla vähintään työmarkkinoiden käytettävissä ja tarjottu työ on otettava vastaan, ellei osallistu koulutukseen tai muuhun työllistämistoimenpiteeseen. Sosiaaliturva on myös tarveharkintainen, jolloin mitään etuuksia ei makseta automaattisesti.

Useimmat suomalaisen sosiaaliturvan etuudet, joita vuosikymmenten varrella on kertynyt yhteensä noin sata, käsittelee ja maksaa edelleen Kansaneläkelaitos. Ansioeläkkeistä vastaavat työeläkelaitokset ja ansiosidonnaisista työttömyysetuuksista työttömyyskassat. Viimesijainen tukimuoto toimeentulotuki on kokonaan kuntien vastuulla vuoden 2016 loppuun. Vuoden 2017 alusta perustoimeentulotuen käsittely siirtyy Kelan hoidettavaksi, mutta ehkäisevä ja osa täydentävästä toimeentulotuesta jäävät edelleen kuntien päätettäväksi.

Sosiaaliturvan päälinjat ja etuudet määritellään eduskunnassa ja hallinnosta vastaavat sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö ja ympäristöministeriö. Myös EU:n sosiaalipolitiikan yleiset linjat ja vähimmäisehdot on huomioitava päätöksenteossa. Sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla ja asiakasmaksuilla; rahoituksesta vastaavat pääosin työnantajat, valtio ja kunnat. (Niemelä ym. 2007, 13–14.)

Tämän päivän yleisimmät etuudet ovat työttömyysturva, asumistuki, eläke, sairausvakuutus, vanhempain- ja perhe-etuudet. Olen laatinut seuraavan kuvan (Kuva 1) havainnollistamaan nykyisen sosiaaliturvan etuuksien jakautumista eri elämänalueille. Näiden lisäksi valtion varoin tuetaan myös opintoja, mutta koulutusmenot eivät sisälly sosiaalietuuksiin. Asumisetuudet puolestaan tarjotaan toimeentuloturvan palveluna, ja siksi asumistuki puuttuu taulukoista. (THL 2012.)

Sairaus ja terveys	Toimintarajoitteisuus
<ul style="list-style-type: none"> sairaus-, tapaturma- ja liikennevakuutuksen päivärahat sairauskassojen päivärahat sairausajan palkka eläkkeensaajan hoitotuki 	<ul style="list-style-type: none"> vanhuus- ja varhennetut vanhuuseläkkeet luopumistuet, -korvaukset ja -eläkkeet osa-aikaeläkkeet rintamalisät
Leski ja muut omaiset	Perhe ja lapset
<ul style="list-style-type: none"> perhe-eläkkeet ryhmähenkivakuutukset 	<ul style="list-style-type: none"> äitiysavustus vanhempainpäivärahat vanhempainpäivärahakauden palkat lasten kotihoidontuet lapsilisä elatustuki
Työttömyys	Muu sosiaaliturva
<ul style="list-style-type: none"> perus- ja ansiopäiväraha työmarkkinatuki vuorottelukorvaukset maahanmuuttajien kotoutumistuki 	<ul style="list-style-type: none"> toimeentulotuki sotilasavustus pitkäaikaistyöttömien eläketuki maahanmuuttajien erityistuki

Kuva 1. Sosiaaliturvan etuudet.

Lisäksi kuntien myöntämän toimeentulotuen tarve kasvaa jatkuvasti. Tällä hetkellä toimeentulotuen saajia on Suomessa noin kolme kertaa niin paljon, kuin 1990-luvun alussa. (Perkiö & Suopanki 2012, 12.)

2.2 Nykymuotoisen sosiaaliturvan ongelmia

Tällä hetkellä käytössä olevaan sosiaaliturvajärjestelmään liittyy eräitä haasteita, joiden ratkaisemiseksi on jo pitkään mietitty keinoja niin valtion hallinnon tasolla kuin julkisessa keskustelussa. Mielestäni huolestuttavaa on se, että usein nämä sosiaaliturvan niin sanotut sudenkuopat koskettavat juuri heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia. Seuraavissa alaluvuissa kuvailen näitä ongelmia tarkemmin.

2.2.1 Kannustinloukku

Yhdeksi nykymuotoisen sosiaaliturvan suurimmaksi ongelmaksi on kutsuttu niin sanottua kannustinloukkua. Kannustinloukku on tilanne, jossa työttömän henkilön ei tulojen kasvun takia kannata ottaa työtä vastaan, ellei palkkataso ole melko korkea - nettotulojen taso nimittäin saattaa pysyä lähes samana kuin sosiaalietuuksien varassa eläessä.

Jyrki Kataisen hallituskauden päätöksen mukaisesti vuoden 2014 alusta alkaen työtön on voinut tienata bruttona 300 euroa ilman, että se vaikuttaisi työttömyysetuuteen tai asumistukeen. Tätä kutsutaan työttömyysturvan suojaosuudeksi, minkä tarkoitus on kannustaa työntekoon. 300 euron jälkeen jokainen ansiotyöstä saatu euro vähentää työttömyysetuutta puolella, eli 50 sentillä. (Työttömyysturvassa 300 euron suojaosa 2016.)

Kurjimmassa asemassa ovat yksinhuoltajat, sillä Palkansaajien tutkimuslaitoksessa tutkijaharjoittelijana toimineen Olli Kärkkäisen tutkimuksen Työn vastaanottamisen kannustimet Suomessa mukaan heistä peräti kolmannes on työttömyysloukussa. Keskimäärin viranomaiset vievät 62–66 prosenttia työhön menneen työttömän tuloista. (Nupponen 2011.)

Vähäinenkin ja satunnainen osa-aikatyö kasvattaa henkilön työkokemusta, jolloin sen uskotaan lisäävän myös mahdollisuuksia työllistyä täyspäiväisesti. Toisaalta työmarkkinatuen suojaosuuden nähdään siirtäneen kannustinloukun toiseen kohtaan, sillä se ei kannusta hakemaan tai ottamaan vastaan koko-aikatyötä. Monet tekevät työtä vain tarkalleen 300 euron edestä, ei yhtään enempää. ”Tuntuu, että ihmiset aika hyvin jo tuntevat suojaosan. Moni tekee kuukaudessa töitä niin, että juuri se tasan 300 euroa tulee täyteen”, on todennut palvelupäällikkö Nina Sundqvist Pamin työttömyyskasasta. (Sutinen 2016.)

Lisäksi lyhyenkin osa-aikaisen työn vastaanottamista saattaa hankaloittaa se, että työttömyysjaksojen välissä tehtyjen työpäivien käsittely vie aikaa - tällöin myös työttömyysetuuden maksu usein viivästyy. Tätä ongelmaa kutsutaan byrokraloukuksi. (Airio 2013, 15.)

2.2.2 Harmaa talous

Kannustinloukkuun liitännäisenä sosiaaliturvan ongelmana nähdään myös harmaa talous. Lakiin harmaan talouden selvitysyksiköstä on kirjattu seuraava määritelmä harmaasta taloudesta: ”Harmaalla taloudella tarkoitetaan organisaation sellaista toimintaa, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen taikka tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi.” (Laki harmaan talouden selvitysyksiköstä 2010 2 §.)

Harmaasta taloudesta kärsii työntekijä itse, sillä työ ei kerrytä eläkettä, mikäli eläkemaksut on jätetty maksamatta. Yleensä yrittäjä tavoittelee omaa etua hyödyntämällä harmaata työvoimaa, ja lakisääteisissä maksuissa sääs-

tetyt rahat päätyvät pääasiassa yrittäjän voitoksi. Työntekijää ei ole vakuutettu eikä työehtosopimuksia noudateta. Harmaasta taloudesta kärsivät myös kilpailevat, rehellisesti toimivat yrittäjät, jotka eivät pysty laskemaan tarjottujen tuotteiden tai palvelujen hintaa yhtä matalalle. Myös valtiontaloudelle harmaa talous on haitallista verotulojen vähentyessä.

Houkutus pimeän työn vastaanottamiseen saattaa kasvaa, jos kannustinloukkuun pudonnut henkilö kokee, että hänen ei kannata ottaa vastaan rehellistä viranomaisten tiedossa olevaa työtä, josta tulisi maksaa asianmukaiset verot ja muut maksut. Harmaaseen talouteen liittyy myös sosiaaliturvan väärinkäyttöä, jolloin etuuksia nostetaan vaikka tosiasiallisesti käydään töissä.

2.2.3 Byrokratian monimutkaisuus

Esimerkiksi tilkkutäkiksi ja viidakoksi kutsuttua, sata etuutta käsittävää sosiaaliturvajärjestelmäämme pidetään yleisesti monimutkaisena ja se vaatisi yksinkertaistamista. Usein välttämättömään toimeentuloon riittäviä etuuksia varten on asioitava vähintään TE-toimistossa, Kelassa ja kunnan sosiaalitoimessa - usein asiointia on myös ammattiliiton, eläkevakuutusyhtiön ja terveydenhoidon kanssa. Monet kokevat niin sanotun luukulta toiselle juokuttamisen lannistavana ja jopa nöyryyttävänä tilanteessa, jossa elämää varjostavat toimeentulo-ongelmat ja kenties joitakin muitakin odottamattomia vaikeuksia. Uskoisin, että byrokratia saattaa myös viedä voimia niinkin tärkeältä asialta kuin työn hakemiselta.

Byrokratiaa hidastuttavat useat käytössä olevat tietojärjestelmät, jotka eivät niin sanotusti keskustele keskenään – esimerkiksi terveydenhoidon ja sosiaalitoimen tietojärjestelmät eivät ole yhtenäiset. Omassa työssäni sosiaaliohjaajana olen havainnut viranomaisten välisen tiedonvaihdon takkuamisen, tai jopa kokonaan puuttumisen, aiheuttavan tehottomuutta. Sosiaaliturvajärjestelmää pidetään kaiken kaikkiaan myös melko kasvottomana, sillä suurin osa etuuksista haetaan kirjallisesti, jolloin hakuprosessista jää kokonaan puuttumaan inhimillinen kohtaaminen.

Viimesijaisen toimeentulotuen parissa työskennellessäni olen kuullut arvostelua hakuprosessin kompleksisuuteen liittyen: varsinkin ensimmäisen toimeentulotukihakemuksen vaadittu liiteluettelo tuntuu helposti pitkältä ja haastavalta, ja mikäli hakemuksessa ei ole kaikkia tarvittavia liitteitä, asiakkaalle lähetetään käsittelyä hidastava lisäselvityspyyntö. Hakemuslomakkeet saattavat vaikuttaa monimutkaisilta ja myös sähköinen asiointi tuottaa vaikeuksia – joskus henkilö saattaa selvitysten hankkimisen sijaan yrittää pärjätä pienemmällä rahalla, vaikka toimeentulotukeen syntyisikin oikeus.

On arveltu, että perustoimeentulotuen käsittelyn siirtyminen Kelaan keventää osaltaan sosiaaliturvaan liittyvää byrokratiaa. Toimeentulotuen myöntämisperusteet eivät muutu, mutta Kelalla on käytettävissä enemmän tietoja esimerkiksi asiakkaan muista etuuksista. (Tietoa Kelasta 2015.) Uskon, että on asiakasystävällisempää, mitä vähemmän eri instansseja asiakas tarvitsee toimeentulonsa turvaamiseen.

2.2.4 Sosiaalietuuksien alikäyttö

Sosiaaliturvan tahallinen väärinkäyttö synnyttää usein näkyviä otsikoita mediassa. Viime vuosina on keskusteluun noussut myös asian kääntöpuoli: sosiaaliturvan alikäytön katsotaan olevan väärinkäyttöäkin mittavampi ongelma. Vuoden 2013 Sosiaalibarometrin mukaan kyselyyn osallistuneista sosiaalijohtajista, Kelan toimistojen johtajista ja TE-toimistojen johtajista vain 9 % pitää etuuksien tietoista väärinkäyttöä ongelmana, kun 78 % arvioi etuuksien väärinkäytön ongelman hyvin pieneksi, pieneksi tai olemattomaksi. Sosiaaliturvan väärinkäyttöä valvotaan ja kiinni jääminen johtaa tavallisesti rikostutkintaan, mikä osaltaan ehkäisee väärinkäyttöön ryhtymistä. Sosiaaliturvan alikäyttöä sen sijaan on tällä hetkellä vaikea valvoa tai tilastoida millään tavalla. (Eronen, Hakkarainen, Londén, Nykyri, Pelto-salmi & Särkelä 2013, 84–88.)

Susan Kuivalaisen mukaan järjestelmän alikäyttöä voidaan pitää keskeisenä indikaattorina sosiaaliturvajärjestelmän toimivuudesta ja etenkin sen tehokkaasta toiminnasta: mitä enemmän etuuksien alikäyttöä esiintyy, sitä tehotomammin järjestelmä toimii. (Kuivalainen 2007, 55.) Eniten alikäyttöä liittyy yleiseen asumistukeen ja toimeentulotukeen. Suomessa arvioidaan esimerkiksi toimeentulotuen jäävän hakematta tutkimusten mukaan jopa 50 prosentilta, ja yleisen asumistuen 26 prosentilta näihin etuuksiin oikeutetuista. Tarkkoja osuuksia ei kuitenkaan voida varmuudella sanoa. (STM 2015.)

Etuuksien hakematta jättämiseen on monia syitä. Yksi suurimmista lienee tietämättömyys oikeudesta kyseisiin etuuksiin, kuten myös niiden hakemisen monimutkaisuus, asiointitaitojen puute sekä hakemiseen tarvittavien liitteiden ja selvitysten määrän laajuus. Erityisesti toimeentulotuen hakeminen koetaan myös nöyryyttäväksi ja leimaavaksi, jolloin häpeän pelossa jätetään etuus hakematta ja yritetään pärjätä. Tämä ilmiö aiheuttaa osaltaan myös velkaantumista, kun henkilö saattaa tukeutua mieluummin pika-vippiin kuin toimeentulotukeen (Honkanen 2008, 18–19).

3 PERUSTULO

Perustulo sosiaaliturvaa uudistavana vaihtoehtona on ollut Suomessa esillä jo vuosikymmeniä, mutta tällä hetkellä siihen liittyvä keskustelu käy erityisen vilkkaana. Perustulokokeilua ollaan toteuttamassa Suomessa nopealla aikataululla, sillä tämänhetkiseen hallitusohjelmaan on kirjattu perustulokokeilu toteutettavaksi nykyisen hallituskauden aikana (Valtioneuvoston kanslia 2015, 21).

Perustulo on vakuuttanut niin akateemikkoja tutkimusalojen kuin poliitikoita puoluerajojen yli, lisäksi vuonna 2015 Taloustutkimus Oy:n tekemän mielipidemittauksen mukaan seitsemän kymmenestä kansalaisesta kannattaa perustuloa (Airio, Kangas, Koskenvuo & Laatu, 2015). Olen itse seurannut sosiaaliturvan uudistamistarpeen synnyttämää perustulokeskustelua uteliaana viimeiset vuodet.

Perustulo on vähimmäistoimeentulon turvaava sosiaaliturvajärjestelmän malli. Kansainvälinen Basic Income Earth Network tiivistää perustulon seuraavasti: 1) perustulo maksetaan kotitalouksien sijaan yksilöille; 2) perustulo maksetaan riippumatta muista tuloista; 3) perustulo maksetaan ilman työn vastaanottamisen velvoitetta (About basic income 2016).

Perustulo on siis vastikkeeton etuus, mitä ei tarvitse erikseen hakea, vaan se maksetaan jokaiselle täysi-ikäiselle kansalaiselle kuukausittain automaattisesti. Tulojen kasvaessa keski- ja hyvätuloiset maksavat perustulosta saadun hyödyn valtiolle veroina takaisin. Ehdotettuja perustulomalleja on erilaisia ja niissä vaihtelevat esimerkiksi perustulon tavoitteet, sen euromääräinen suuruus ja rahoituspohja – osa Suomessa esitellyistä perustulomalleista on esitelty luvussa 3.3. Lähtökohtaisesti perustuloon ei kuitenkaan liity rahanjaon radikaali muuttaminen yhteiskunnassa. (Honkanen ym. 2007, 14.)

Perustulon kannattajat uskovat perustulon vaikuttavan etenkin sosiaaliturvajärjestelmää selkiyttävästi, byrokratiaa vähentävästi ja sosiaaliturvan aukkoja paikaten. Nykymuotoisessa sosiaaliturvassa on tunnistettavissa useita ongelmia, joita on eritelty luvussa 2.3. Kannattajat uskovat perustulon ratkaisevan monia näistä ongelmista, kuten sosiaaliturvan alikäyttöä, ja jopa vähentävän harmaata taloutta.

Ansiotyöhön liittyen perustulon kannattajilla on erilaisia tavoitteita. Useimmat uskovat perustulon poistavan työelämään liittyviä kannustinloukkuja ja helpottavan työn vastaanottamista. Toisaalta osa kannattajista toivoo, että perustulon myötä yksilön mahdollisuus itsenäisiin elämänvalintoihin vahvistuisi ja esimerkiksi ansiotyön ulkopuolelle jättäytymisen sosiaalinen hyväksyntä kasvaisi. (Perkiö 2016, 47.)

Vahvasta kannatuksestaan huolimatta perustulo on synnyttänyt myös kritiikkiä: vastikkeettoman etuuden pelätään vaikuttavan passivoivasti ja jopa syrjäyttävästi. Toisaalta epäilyksiä herättää perustulon toteuttamisen hinta, pätkätöiden mahdollinen vakiintuminen ja yhteiskunnan kahtiajako niihin, jotka pystyvät elättämään itsensä työllä, ja niihin, jotka elävät ainoastaan perustulon varassa (Perkiö 2016, 9).

3.1 Perustulo käsitteenä

Opinnäytetyöni käsittelemä perustulo (basic income) on melko vakiintunut nimitys suomalaisessa keskustelussa. Perustulon kaltaisista, osin hyvinkin samantapaisista ideoista on käytetty myös termejä kansalaispalkka, kansalaistulo, kansalaisosinko, kansalaislisä, sosiaalinen tulo, sosiaalinen osinko, negatiivinen tuloverotus ja perustoimeentulomaksu. (Perkiö 2016, 11.) Esitelen seuraavaksi oleellimmat perustulokeskustelussa esiintyvät peruskäsitteet, jotka esiintyvät myös myöhemmin tekstissä. Luvussa 3.3 kerron tarkemmin Suomessa esitetyistä perustulomalleista.

Täysi perustulo on perustulomalli, jonka taso olisi niin korkea, että se korvaisi joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi nykyisen syyperustaisen sosi-

aaliturvan - myös esimerkiksi asumistuen ja ansiosidonnaisen työttömyys-turvan kaltaiset etuudet. Täyden perustulon uskotaan vähentävän tehokkaasti byrokratiaa ja lisäävän työn kannustavuutta. Täysi perustulo lisäksi valinnanvapautta ja esimerkiksi yrittäjyyden riskit näyttäisivät pienemmilta. Toisaalta on vaarana, että esimerkiksi 1000 euron perustulon suuruus voisi aiheuttaa opintojen ulkopuolelle jäämistä ja työllistymispalveluihin osallistumisen vähentymistä. Lisäksi ongelmia tuovat alueellisten asumis- ja elinkustannusten erot, sillä perustulo pitäisi jo sisällään asumistuen osuuden. (Kangas & Pulkka 2016, 153.)

Osittainen perustulo ei kata minimitoimeentuloa. Useimmat Suomessa ehdotetut perustulomallit ovat osittaisen perustulon mukaisia. Osittaisella perustulolla ei ole tarkoitus tulla pitkäaikaisesti toimeen, ja perustulon lisäksi on tarveharkintaisia etuuksia kuten asumistuki ja ansiosidonnainen työttömyysetuus. (Honkanen ym. 2007, 14–15.) Tämän perustulomallin taso arvioidaan Suomessa välille 550–1000 euroa. Osittainen perustulo huomioisi täyttä perustuloa paremmin asumiskustannusten alueelliset vaihtelut. Byrokratia vähenisi, joskaan ei yhtä tehokkaasti kuin täyden perustulon kohdalla. (Kangas & Pulkka 2016, 154–155.)

Negatiivista tuloveroa on kutsuttu perustulon kaksoisveljeksi. Negatiivinen tulovero toimii siten, että on sovittu kiinteä rahasumma – esimerkiksi 1000 euroa – mihin saakka saa tienata verottomasti, ja kaikesta sitä pienemmästä tulosta maksetaan henkilölle tulotukea eli negatiivista tuloveroa. Mikäli tulot ovat yli 1000 euroa, tuloja verotetaan normaalisti. Tasan 1000 euron tulosta sen sijaan ei maksettaisi veroa, mutta myöskään negatiiviseen tuloveroon ei olisi enää oikeutta. (Honkanen ym. 2007, 15–16.)

Negatiivinen tulovero poikkeaa perustulosta, koska sitä ei maksettaisi automaattisesti kaikille vaan ainoastaan pienituloisille. Sosiaaliturvan etuudet, kuten työttömyyskorvaus, poistuisivat, ja järjestelmä yksinkertaistuisi. Negatiivisen tuloveron mallin tavoite on tasata tuloeroja ja poistaa köyhyyttä. Mutkikkuutta malliin tuo verotuksen ja tulojen reaaliaikainen yhteensovittaminen, mutta verohallinnon käyttöön vuonna 2019 tuleva kansallinen tulorekisteri voisi poistaa tämän ongelman. (Honkanen ym. 2007, 15–16.)

3.2 Perustulokeskustelun historia Suomessa

Ensimmäiset maininnat negatiivisesta tuloverosta ja kansalaispalkasta on kirjattu 1970-luvulta, jolloin mm. työläiskirjailija Samuli Paronen kirjoitti minimitulot takaavasta ”riippumattomuusrahasta”, jonka saamisen ainoa edellytys olisi olla olemassa. (Perkiö 2014, 14). Kunnolla perustulokeskustelu sai tuulta alleen 1980-luvulla. Keskustelu on ollut vuosikymmenten mittaan kausittaista ja painottunut eduskuntavaalien alle. Kuumimmillaan aihe on ollut sen jälkeen, kun hallitus päätti perustulokokeilusta vuonna 2015. (Perkiö 2016, 6.)

1980-luvulla kansalaispalkka ilmestyi Vihreiden, SKDL:n ja SMP:n puoleohjelmiin ja ensimmäisiä varsinaisia perustuloideoita alettiin esittää. Vihreiden poliitikko Osmo Soininvaara kirjoitti Osmo Lampisen kanssa

kansalaispalkasta teoksessa Suomi 80-luvulla: Pehmeän kehityksen tie (1980). Osmo Soininvaara on jatkanut perustulon tutkimista myös myöhemmissä kirjoissaan ja on ollut keskeisessä asemassa perustulokeskustelussa jo pitkään. (Perkiö 2014, 14.) Vuonna 1986 Kyösti Urposen johtaman, sosiaali- ja terveysministeriön alaisen perustoimeentuloryhmän mietinnössä puhuttiin tulotakuusta, mikä muistuttaa nykyistä ajatusta perustulosta. (Ilkkala 2007, 15).

Vuonna 1987 eduskuntavaalien alla kolme neljästä suurimmasta puolueesta – Kokoomus, Keskusta ja SKDL – kannattivat perustuloa, mutta sosiaalidemokraatit ja työmarkkinajärjestöt vastustivat ajatusta. Vaalien jälkeen keskustelu perustulosta laantui, kiihtyäkseen uudelleen pahimpien lamavuosien jälkeen 1990-luvulla. (Ilkkala 2007, 15–17.)

1990-luvulla erityisesti tutkijat ja muut yhteiskunnalliset ajattelijat (esimerkiksi Jan-Otto Andersson, jonka perustulomalli on esitelty luvussa 3.3.3), kiinnostuivat kasvavassa määrin perustulosta. Varsinkin suurempia puolueita edustaneet poliitikot ja virkamiehet puolestaan suhtautuivat perustuloon tutkijoita nuivemmin: vastustamisen tavallisimpina perusteina mainittiin perustulon kustannukset ja mahdolliset vaikutukset työmoraaliin. (Ilkkala 2007, 18.)

Myös työmarkkinajärjestöt tekivät omia selvityksiä perustulosta: vuonna 1994–1995 Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ja silloinen Työnantajain Keskusliitto TT tyrmäsivät perustulon liian kalliina. Epäilyksinä oli myös, että palkkatyön keskeinen asema yhteiskunnassa ja työehtosopimusjärjestelmä romuttuisivat. (Perkiö 2014, 16.)

Vuonna 1994 Osmo Soininvaara laati Sosiaali- ja terveysministeriön tilauksesta selvityksen Hahmotelma perustulomallista, mistä muunneltu versio päätyi myöhemmin Vihreän Liiton viralliseksi malliksi. Vihreät ovatkin vuosikymmenten varrella pitäneet perustulokeskustelua aktiivisesti yllä. Myös 1990-luvulla perustettu Vasemmistoliitto otti perustulon puolueohjelmaansa ja vuonna 1999 Nuorsuomalainen Puolue esitteli oman perustulomallinsa. (Perkiö 2014, 17.)

2000-luvun alussa perustulokeskustelussa oli taas hiljaiseloa, lukuun ottamatta myöhemminkin perustulon kannattajana tunnetun liikemies Björn Wahlroosin suurta huomiota saanutta ehdotusta 850–1000 euron perustulosta. Vuosina 2006–2007 – jälleen eduskuntavaalien alla – keskustelu kiihtyi, erityisesti Vihreiden julkistettua uuden, aiempia kehittyneemmän perustulomallin. Vuonna 2012 myös Vasemmistoliitto julkaisi puolueen virallisen perustulomallin. (Perkiö 2014, 18–22.)

Vuonna 2013 BIEN Finland – Suomen perustuloverkosto ry järjesti kansalaisaloitteen perustulosta. Aloitteessa vaadittiin, että eduskunta ryhtyisi perustulon käyttöönottoa koskevan lainsäädännön valmisteluun. Käyttöönotettavan perustulon esitettiin olevan minimissään nykyisen perusturvan vähimmäisetuuksien suuruinen ja siten toteutettava, ettei se vaikuta pieni- tai keskituloisiin tuloja vähentävästi. Kansalaisaloite keräsi kuitenkin vain 21

634 allekirjoitusta eduskunnan käsittelyyn vaaditusta 50 000 nimestä. (Kansalaisaloite 2013.)

Vaikka kansalaisaloite ei lähtenyt eduskunnan käsittelyyn, on perustulon suosio kuitenkin erilaisten mielipidemittausten mukaan todella hyvä ja jopa kasvusuuntainen. Vuonna 2015 Taloustutkimus Oy toteutti Kelan tilaaman tutkimuksen perustulon kannatuksesta. Perustulon kannatus oli tällöin 69 %, virhemarginaalin ollessa $\pm 2,5$ %, ja perustulon sopivana määränä pidettiin 1000 euroa. Vuonna 2003 samankaltaisen tutkimuksen mukaan kannatus oli 63 %. (Airio ym. 2015.)

Tällä hetkellä vuonna 2016 suomalainen perustulo on edennyt nähdäkseni historiansa toistaiseksi mielenkiintoisimpaan tilanteeseen, kun vuosina 2017–2018 toteutettavaa perustulokokeilua suunnitellaan. Perustulokokeilusta kerron lisää luvussa 3.5. Poliittisella kentällä viime vuosien aktiivisinta keskustelua ovat ylläpitäneet yhä Vihreät ja Vasemmistoliitto, mutta aihe on enenevässä määrin herättänyt kiinnostusta myös muista puolueista, kuten Keskustassa ja Kokoomuksessa. Myös perinteisesti perustuloon kriittisesti suhtautunut SDP ja ammattiyhdistysliikkeet ovat osoittaneet aiempaa myönteisempää suhtautumista. (Perkiö 2016, 8.)

3.3 Suomen perustulomallit

Pelkästään jo Suomessa perustulomalleja on julkaistu useita. Perustulomallit ovat syntyneet osin erilaisista tavoitteista, mutta niiden väliltä löytyy myös paljon yhteneväisyyksiä. Ensimmäiset suomalaiset perustulomallit ovat tutkijoiden käsialaa, kun taas tuoreimmat ovat enenevässä määrin puolueiden julkaisemia.

Tässä luvussa kuvaan suomalaisia perustulomalleja ja perustulon kaltaisia malleja 1980-luvulta aivan nykypäivään, 2010-luvun puoliväliin saakka. Olen valinnut perustulomalleista esiteltäviksi eniten vuosien varrella keskustelua herättäneet, lähes klassikon asemaan kohonneet julkaisut. Vertailun vuoksi esittelen myös tuoreempia, hieman erilaisia, perustuloa muistuttavia malleja. Perustulomallien esittelyssä pyrin pohtimaan myös kyseisten mallien vaikutusta suomalaiseen yhteiskuntaan ja hyvinvointiin.

3.3.1 Jan Otto Anderssonin kansalaistulomalli 1988

Vasemmistolainen taloustutkija Jan Otto Andersson loi kansalaistuloksi kutsumansa mallin vuonna 1988. Kaikille kansalaisille maksettava verovapaa tulo olisi kolmiportainen ja nykyrahaan muutettuna seuraavanlainen: lapsille noin 170 euroa, työkäisille noin 330 euroa ja työmarkkinoiden ulkopuolisille noin 500 euroa. (Perkiö 2013.)

Anderssonin kansalaistulo otettaisiin käyttöön neljässä vaiheessa siten, että ensimmäisessä vaiheessa se maksettaisiin niille, jotka saavat jo sosiaalietuuksia. Kansalaistulo rahoitettaisiin 27 % tuloverolla kaikesta kansalaistulon lisäksi maksettavasta tulosta, 25 % arvonlisäverolla sekä luonnon-

varojen kulutuksen, omaisuuden ja perintöjen verotuksella. Mallin tavoitteena on ekologisesti kestävä ja sosiaalisesti oikeudenmukainen yhteiskunta. (Kangas & Pulkka 2016, 45.)

Jan Otto Andersson on myös ideoinut kansalaispalkkaa, joka olisi kaikille maksettavaa kansalaistuloa suurempi. Kansalaispalkkaan olisi oikeutettu kansalainen, joka osallistuu kansalaisyhteiskuntaan tekemällä hyödyllistä työtä esimerkiksi kolmannen sektorin järjestöissä. Anderssonin kuvailema kansalaispalkka muistuttaa taloustieteilijä Anthony Atkinsonin luomaa käsitettä osallistumistulo, minkä saaminen edellyttäisi työn tekemisen, aktiivisen työnhaun, työkyvyttömyyden tai osallistumisen erilaisiin hoito- ja kansalaisjärjestötehtäviin. (Honkanen ym. 2007, 15.)

3.3.2 Ilpo Lahtisen osittaisen perustulon malli 1992

Suomen Ylioppilaskuntien Liiton sihteerinä toiminut Ilpo Lahtinen oli yksi vuonna 1988 perustetun perustulotyöryhmän jäsen. Työryhmä toimi Vaih-toehtoisen yhteiskuntapolitiikan seuran (VYPS) alaisena ja ryhmään kuului poliitikkoja eri puolueista: esimerkiksi Marjatta Stenius-Kaukonen ja Osmo Soininvaara. Työryhmässä ei ollut yksimielistä suhtautumista perustuloon eivätkä kaikki työryhmään kuuluneet jäsenet edes kannattaneet perustuloa, kuten esimerkiksi Pentti Arajärvi. (Perkiö 2016, 7.)

Ilpo Lahtinen kirjoitti perustulotyöryhmän työskentelyn pohjalta teoksen Perustulo, kansalaisen palkka (1992), missä hän esitti käyttöön otettavaksi osittaista perustuloa. Kaikille kansalaisille ja vähintään viisi vuotta Suomessa asuneille tulisi maksaa 2000 markan, inflaatiokorjattuna 477 euron, perustulo. Rahoitus toteutettaisiin 40 % tasaverolla. (Perkiö 2014, 26.)

Lahtisen mallissa perustulon lisäksi olisi mahdollista saada ”perustulolisää”, asumistukea ja toimeentulotukea. Perustulomallinsa tavoitteeksi Ilpo Lahtinen on maininnut byrokratian yksinkertaistamisen ja vähimmäisturvan varmistamisen kaikille. (Perkiö 2016, 25.) Lahtinen näkee nuorisotyöttömyyden merkittäväksi ongelmaksi, minkä poistamiseen yhteiskunnan olisi kannattavaa käyttää runsaasti resursseja, ja perustulo voisi vastata myös tähän ongelmaan (Kangas & Pulkka 2016, 71).

3.3.3 Osmo Soininvaaran malli 1994

Osmo Soininvaara on ollut jo vuosikymmeniä aktiivinen perustulon puolesta puhuja. Oman, osittaisen perustulon mukaisen perustulomallinsa hän laati Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön tilauksesta. Malli esiteltiin STM:n raportissa Hahmotelma perustulomallista ja myöhemmin Soininvaaran kehitteillä teoksessa Hyvinvointivaltion eloonjäämisoppi (1994). (Perkiö 2014, 16–17.)

Soininvaaran perustulo tulisi maksuun kaikille Suomen kansalaisille, ja tulo määrä olisi kuukaudessa yksin asuvalle 1700 markkaa, inflaatiokorjattuna 393 euroa, ja kahden henkilön talouksille 2900 markkaa eli 670 euroa (Perkiö 2014, 26). Perustulon lisäksi olisi olemassa harkinnanvarainen lisätuki, joka sisältäisi työttömyysturvaa, päivähoitotukea ja asuntokohtaista

asumislisää. Lisätuen osuus vähenisi ansiotulojen myötä. Lapsilisä säilyisi erillisenä etuutena. Perustulon rahoituksena toimisi 53 prosentin tasavero, minkä lisäksi hyvin tienaaville asetettaisiin 10 % lisäprogressio. (Honkanen ym. 2007, 40.)

Vaikka Soininvaaran perustulomalli on osittaisen perustulon mukainen, se yksinkertaistaisi sosiaaliturvajärjestelmää niputtamalla miltei kaikki etuudet joko vastikkeettomaksi perustuloksi tai syyperustaiseksi lisätueksi. Kyseinen malli on myös toiminut myöhemmin tehtyjen muutosten myötä perustana Vihreän Liiton viralliselle perustulomallille, joka esitellään luvussa 3.3.6.

3.3.4 Nuorsuomalaisten perustulomalli 1998

Nuorsuomalaiset – vuosina 1994–1997 Nuorsuomalainen Puolue – oli 1990-luvulla toiminut liberaali ja porvarillinen puolue (Nuorsuomalaiset 2016). Puolueen lyhyen historian aikana perustulo oli yksi sen pääteemoista, ja vuonna 1998 esiteltiin Nuorsuomalaisten perustulomalli. Malli oli portaittainen: perustulo alkaisi kasvaa jo syntymästä alkaen, 0-16 ikävuoden välillä perustulo kasvaisi 25 prosentista täyteen perustuloon. Täysi perustulo olisi 1300 markkaa, eli inflaatiokorjattuna vuoden 2015 euroissa noin 402 euroa. (SVT 2015.) 60–70 ikävuosien välillä perustulo kasvaisi jälleen siten, että yli 70-vuotias perustulo olisi 140 % työikäisen perustulosta. (Honkanen ym. 2007, 39.)

Nuorsuomalaisten mallissa jokainen kansalainen saisi verovapauden 4000 markan kuukausituloihin asti ja yli menevästä osuudesta maksettaisiin veroa 47 % (Honkanen ym. 2007, 39). 4000 markan verovapaa osuus vastaa vuoden 2015 euroissa noin 893 euroa (SVT 2015).

Kyseinen perustulomalli olisi täyden perustulon mukainen, sillä korvataan muu sosiaaliturva lähes kokonaan. Perustulon lisäksi jäisivät vain asumistuki, erityistuki, sotutili ja hoivasetelijärjestelmä – esimerkiksi ansiosidonnaiset etuudet olisivat vapaaehtoisia, enimmäkseen vakuutusin hankittavia. (Honkanen ym. 2007, 39.)

Hieman Jan Otto Anderssonin kansalaispalkkaa vastaten myös Nuorsuomalaisten mallissa olisi mahdollista korottaa perustuloa tekemällä kansalaistyötä – erilaisia yleishyödyllisiä tehtäviä kuten ympäristöhoito, valistus-työtä ja kolmannen sektorin tehtävät. Työstä maksettaisiin palkkaa, mutta se ei ylittäisi tavanomaisten ansiotyötulojen tasolle. (Honkanen ym. 2007, 40.)

Nuorsuomalaisten perustulomalli yksinkertaistaisi sosiaaliturvaa merkittävästi, koska lähes kaikki etuudet karsiutuisivat järjestelmästä pois. Perustulon määrä ilman ansiotuloja jää kuitenkin melko pieneksi, vaikka tulisikin täydennetyksi asumistuella – luultavasti alimman perusturvan taso jopa pieneneisi nykyisestä. Toimeentulon turvaamiseksi perustuloa olisi siis lähes välttämätön täydentää ansiotyöllä tai mallissa esitetyllä kansalaistyöllä.

Nuorsuomalaisten perustulo siis kannustaa vastuun ottamiseen omasta elämästä. Lisäksi se voisi muuttaa työmarkkinoita kannustavampaan ja joustavampaan suuntaan.

3.3.5 Anita Mattilan sovitellun perustulon malli 2001

Tutkija Anita Mattila kehitti kaksi ”sovitellun perustulon” mallia Kuopion yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle tekemässään väitöskirjassa *Tarvitaanko perustuloa? Suomalaisten kansalaistulo-, kansalaispalkka- ja perustulomallien teoreettinen analyysi* (2001). Kummassakaan mallissa perustulo ei tulisi maksuun kaikille kansalaisille, vaan ne olisi kohdennettu seuraavasti: työttömille ja pienituloisille maksettaisiin soviteltu perustulo I ja laajemmalle ryhmälle, ansiotuloja saaville sosiaaliturvaan oikeutetuille soviteltu perustulo II. (Kangas & Pulkka 2016, 46.)

Mallien käyttöönotto ei edellyttäisi sosiaaliturvan uudistamista kokonaan, vaan soviteltu perustulo sopeutettaisiin nykyiseen sosiaaliturvaan. Ansiotulojen kasvaessa tarpeeksi korkealle perustulon maksaminen loppuisi. Etuus korvaisi mm. työttömyystukia ansiosidonnaisia etuuksia lukuun ottamatta. Sovitellun perustulon määrä olisi 3500 markkaa, inflaatiokorjattuna 751 euroa, kuukaudessa ja siitä maksettaisiin veroa. (Honkanen ym. 2007, 41.)

Mattilan malli pyrkii vaikuttamaan erityisesti työllisyyspolitiikkaan: soviteltu perustulo vaikuttaisi erityisesti matalapalkkaisten asemaan vähentäen työn tekoon liittyviä riskejä. Malli mahdollistaisi myös vapaaehtoisen työmarkkinoiden ulkopuolelle jättäytymisen. (Perkiö 2016, 26.)

3.3.6 Vihreä perustulomalli 2007/2014

Vihreät ovat olleet aktiivisia perustulon puolestapuhujia koko puolueen olemassaolon ajan. Ensimmäisen perustulomallin puolue esitti vuonna 2007. Perustulomalli laskettiin kustannusneutraaliksi. Samalla esitettiin verouudistusta ja perustulon määräksi 440 euroa. (Vihreä perustulo 2014.)

Vuonna 2014 puolue päivitti perustulomallin vastaamaan nykyistä tasoa ja tarpeita. Uuden perustulomallin mukaan perustulo olisi 560 euroa, mikä vastaisi nykyisen perusturvan tasoa. Verotus olisi kaksiportainen, kun alle 50 000 euron vuositulon verotus olisi 41 % ja yli 50 000 euron osalta 49 %. Vihreiden perustulomalli on osittaisen perustulon mukainen, jolloin perustuloa suuremmat etuudet säilyisivät ja sen päälle maksettaisi vielä esimerkiksi ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Perustulon rahoitus toteutuisi paitsi verotuksen myötä myös kiinteistövero nostamalla ja ympäristölle haitallisia verotuksia vähentämällä. (Vihreä perustulo 2014.)

Vihreiden mallissa eläkeläiset jäisivät perustulon ulkopuolelle, sillä heille maksettu takuueläke on perustuloa suurempi. Nuorten syrjäytymisriskin vuoksi on perustuloon mahdollisuus liittää vaatimus siitä, että alle 25-vuotias nuori on oikeutettu siihen vain, mikäli opiskelee, käy töissä tai osallistuu työllistämistoimenpiteeseen. (Vihreä perustulo 2014.)

3.3.7 Vasemmistoliiton perustulomalli 2011

Vasemmistoliitto julkaisi oman perustulomallinsa vuonna 2011, jonka on valmistellut puoluehallituksen määräämä perusturvan ja -tulon ryhmä. Vasemmistoliitto ehdottaa siirtymistä 620 euron suuruiseen perustuloon, minkä päälle olisi mahdollista hakea 130 euron suuruista syyperustaisesti määräytyvää etuutta, johon olisi oikeutettu esimerkiksi työttömyyden, sairauden, opiskelun, vanhempainvapaan tai lasten kotihoidon perusteella. Tällöin Vasemmistoliiton ehdottaman perusturvan määrä olisi 750 euroa, ja mikäli perustulo todettaisiin toimivaksi, tasoa olisi mahdollista korottaa. Kyseinen perustulomalli huomioidaan vielä osittaiseksi perustuloksi, koska osa etuuksista, kuten asumistuki, maksetaan vielä perustulon päälle. (Vasemmiston perustulo 2011.)

Vasemmistoliiton perustuloehdotuksen rahoitus tulisi ansio- ja pääomatu-
lojen progressiivisella verotuksesta, joka toteutettaisiin asteikolla 30–57%. Tämä perustulomalli tulisi tasoittamaan tuloeroja, sillä kaikista suurituloisimpien verotus kiristyy kun taas alle 2980 euron ansiotuloja saavat tulisivat hyötymään perustulosta. Taloudellisesti Vasemmistoliiton mallin mukaan tulisivat eniten hyötymään epäsäännöllisissä työsuhteissa olevat, pienyrittäjät ja esimerkiksi freelancerit. (Vasemmiston perustulo 2011.)

3.3.8 Ajatuspaja Liberan perustilimalli 2013

Yksi uusimmista perustulon kaltaisista malleista on poliittisesti sitoutumattoman Ajatuspaja Liberan vuonna 2013 kehittämä malli perustilistä. Perustilin idea on se, että sosiaaliturvasta tulee henkilökohtainen, kun kansalaiset vastuutetaan vastaamaan siitä itse. Jokaiselle 18 vuotta täyttäneelle työkykyiselle kansalaiselle perustetaan tili, jolle valtio tallettaa alkupääomaksi 20 000 euroa. Tilin saldoa kasvatetaan maksamalla ansiotuloista 10 % perustilille. (Lillrank, Hamilo & Lepomäki 2013.)

Tilin saldoa voi käyttää melko vapaasti sijoituksiin, vakuutuksiin, palvelujen ostoon tai työllistämiseen. Alkupääoman ylittäviä varoja voi käyttää melko vapaasti. Kuitenkin, jos perustilin saldo on alkupääoman kokoinen tai pienempi, nostoille asetetaan kuukausittainen yläraja. Perustilin käyttöön puututaan, jos alkupääoma hupenee vauhdikkaasti tai mikäli alkupääoma on käytetty. (Lillrank ym. 2013.)

Mikäli tilillä ei ole saldoa tai se on miinuksella, kansalainen voi kuitenkin nostaa kuukausittain tililtä 400 euroa perustulon kaltaisesti. Tämä kuitenkin velkaannuttaa henkilöä valtiolle ja velkaantuminen vaikuttaa tukien määrään. Luottotietoihin miinuksella oleva perustili ei kuitenkaan vaikuttaisi. Perustili päättyy 65-vuotiaana, jolloin henkilö saa käyttöönsä loput perustilillä olevat varat – ja jos tili on miinuksella, käyttäjä saa nämä velat anteeksi. (Lillrank ym. 2013.)

Perustilimallissa uskotaan ihmisen haluun ja kykyyn kantaa vastuuta itsestään. Keskeinen tavoite on myös byrokratian purkaminen. Perustiliä kehiteltäessä tulisi kiinnittää erityisesti huomiota vähimmäisturvan riittävyys: jäisikö osa harkinnanvaraisista etuuksista täydentämään 400 euron

kuukausittaista tuloa? Perustilissä on mielestäni huolena kahden kerroksen yhteiskunta, jossa perustilin alkupääoman käyttänyt joutuisi pärjäämään nykyistäkin perusturvaa vähemmillä tuloilla.

3.3.9 Kristillisdemokraattien Kannustava perusturva 2015

Vuonna 2015 myös perustulokriittisinä tunnettu puolue Kristillisdemokraatit esitti perustulon kaltaisen mallin, Kannustavan perusturvan. Kannustava perusturva pohjautuu Iso-Britannian Universal Credit -malliin ja kristillisdemokraatit ovat painottaneet, että kyseessä ei ole varsinainen perustulomalli. (Kannustava perusturva 2015.)

Sosiaaliturvaa muutettaisiin siten, että kaikki nykyiset etuudet yhdistettäisiin yhdeksi harkinnanvaraiseksi yleistueksi. Yleistuen myöntämisessä huomioitaisi kotitalouden koko, elämäntilanne ja asuinpaikkakunta. Käyttöön tulisi kuukausittainen tulorekisteri, jossa yleistulo ja palkat maksetaan samalle tilille ja verotus tarkistetaan joka kuukausi suhteessa kulloisiinkin tuloihin. Yleistulo vähenisi ansiotulojen kasvaessa, ja sitä tulisi hakea sähköisen järjestelmän kautta – kristillisdemokraatit panostaisivat juurikin tehokkaaseen hakujärjestelmään, joka laskisi kuukausittaisen taloustilanteen nopeasti. (Kannustava perusturva 2015; Kangas & Pulkka 2016, 46, 207–208.)

Kristillisdemokraattienkin Kannustavan perusturvan tarkoitus on tehdä työnteke kannustavammaksi. Kristillisdemokraatit uskovat perusturvan vastaavan perustuloa paremmin työnteon kannustinloukkuihin ja epäilevät, että perustulon aikana ansiotulojen mahdollinen korkea verotus voi osaltaan jopa pahentaa kannustinongelmia (Kannustava perusturva 2015). Myös byrokratiaa on tarkoitus vähentää yhdistämällä eri etuuksia ja yksinkertaistamalla usean luokun -järjestelmää, mutta toisaalta malli ei ratkaise kuukausittaiseen toimeentuloa täydentävän etuuden hakuprosessiin kuluva energiaa.

3.3.10 Demarinuorten yleisturva 2015

Myös Demarinuoret ovat suunnitelleet uuden sosiaaliturvamallin, jonka voidaan nähdä olevan sukua perustulolle. Kyseinen yleisturva-malli pohjautuu valtiovarainministeriön ja verohallinnon valmistelemaan kansalliseen tulorekisteriin, joka on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2019. Tulorekisterillä tuloja voidaan seurata reaaliajassa, jolloin verotus ja sosiaaliturva voidaan laskea ihmisen tulojen mukaan huomattavasti aiempaa tarkemmin - jopa päivän tarkkuudella. (Yleisturva 2016.)

Demarinuorten yleisturva korottaisi perusturvan tasoa ja malli rahoitettaisiin arvonlisäverotusta yhtenäistämällä, kiinteistöveron ylä- ja alarajoja sekä pääoman tuottoon kohdistuvia veroja korottamalla, karsimalla verovähennyksiä ja tehostamalla harmaan talouden torjumista. (Kangas & Pulkka 2016, 50.) Yleisturvaksi yhdistyisi nykyisistä etuuksista toimeentulotuki, sosiaaliturvan vähimmäisetuudet kuten työttömyys-, sairaus- ja vanhempainetuudet, opintotuet, kotihoidon tuki ja asumisetuudet. (Yleisturva 2016.)

Yleisturva on kolmiportainen ja muodostuu takuutulosta, yleistulosta ja aktiivitulosta. Henkilöllä on automaattinen oikeus 520 euron takuutuloon, mikäli tulot muuten jäisivät sitä pienemmiksi. Yleisturva 675 euroa on vastikkeellinen, eli sisältää työnhakuvelvoitteen. Yleisturvaa maksetaan työttömän työnhakijan lisäksi myös sairauden, opiskelun, vanhempainvapaan tai lasten kotihoidon ajalta. Aktiivitulo 760 euroa puolestaan palkitsee henkilöä omasta aktiivisuudesta ja omien työllistymismahdollisuuksien kasvattamisesta. Aktiivitulo vastaa nykyistä työmarkkinatuen ja korotusosan määrää. (Yleisturva 2016.)

3.4 Perustulokeskustelu kansainvälisesti

Varsinaista perustuloa ei ole vielä käytössä missään päin maailmaa, mutta se on ollut vuosikymmeniä keskustelun tasolla useissa valtioissa ja joissakin maissa on erilaisia perustulokokeiluja jo toteutettukin. Tässä luvussa kerron yleisluontoisesti eräiden valtioiden merkittävistä perustuloon liittyvistä suunnitelmista ja kokemuksista.

Globaalilla tasolla perustuloa ajaa Basic Income Earth Network eli BIEN, jonka yhteensä 20 jäsenjärjestöstä Suomen perustuloverkosto on yksi. BIEN on perustettu vuonna 1986 Euroopan tasolla, mutta vuonna 2004 toiminta laajeni maailmanlaajuiseksi. Järjestö ylläpitää uutispalvelua internetissä ja tukee tieteellistä Basic Income Studies -lehteä. (Tietoa meistä 2015.)

Iso-Britanniassa on pitkät, 1930-luvulle ulottuvat juuret perustulokeskustelussa. Tällä hetkellä Britanniassa suunnitellaan perustuloa muistuttavaa sosiaaliturvan uudistusta, mikä kulkee nimellä Universal Credit. Malli yhdistää tukimuotoja, yksinkertaistaa toimeentuloturvaa ja helpottaa työn ja sosiaaliturvan yhdistämistä. Malliin liittyy ankaria kannustintoumia pitkäaikaistyöttömille. (Perkiö 2014, 31.)

Alankomaissa perustulon käyttöönottoa on suunniteltu 1970-luvulta saakka, ja maassa onkin suunnitteilla toteuttaa lähivuosina perustulokokeilu kolmeen kaupunkiin (Kangas & Pulkka 2016, 31). Sveitsissä on odotettavissa perustulon suhteen kansanäänestys lähivuosina, ja koska perustulon kannatus on sveitsiläisten keskuudessa suurta, Sveitsin odotetaan olevan Euroopan ensimmäinen perustulon käyttöön ottava valtio. Euroopassa perustulokeskustelu on vakiintunut akateemiselle ja poliittiselle kentälle myös ainakin Saksassa, Tanskassa ja Irlannissa. Pohjoismaissa keskustelu on ollut Suomea ja Tanskaa lukuun ottamatta vähäistä, mutta aivan viime vuosina aihe on herättänyt kiinnostusta myös Norjassa ja Ruotsissa. (Perkiö 2014, 33–37.)

Yhdysvalloissa on järjestetty 1960–80-lukujen aikana neljä negatiivisen tuloveron kenttäkoetta. Kokeilla testattiin negatiivisen tuloveron vaikutuksia mm. työllisyyteen, terveyteen, asuinoloihin ja lasten hyvinvointiin. Työllisyys väheni hieman, sillä esimerkiksi äidit jäivät pidemmäksi aikaa lasten kanssa kotiin. Negatiivisella tuloverolla katsotaan olleen myös myönteistä vaikutusta palkkatasoon. Pysyvään käyttöön negatiivista tuloveroa ei kuitenkaan koskaan otettu. (Perkiö 2014, 38.)

Vuosina 2010–2013 toteutettiin perustulokoe Intiassa Madhya Pradeshin osavaltion 20 kylässä, yhteensä noin 6000 henkilön otannalla. Koehenkilöille annettiin kuukausittain summa, joka vastasi noin 20–30 prosenttia kotitalouden kokonaistuloista. Tutkittujen vaikutusten katsotaan olleen positiivisia: kokeeseen osallistuneiden ravinnonsaanti ja terveydentila paraniivat, he hankkivat rahalla esimerkiksi karjaa ja työkaluja työn helpottamiseksi, yrittäjäyys lisääntyi ja lasten koulunkäynti lisääntyi. (Kangas & Pulkka 2016, 28.) Muissa Aasian maissa perustulo on noussut keskustelunaiheeksi akateemisissa piireissä ainakin Japanissa ja Etelä-Koreassa, mutta julkinen keskustelu on melko vähäistä (Perkiö 2014, 41–42).

Afrikan valtioista perustulo on ollut esillä Etelä-Afrikassa, Keniassa, Ugandassa ja Namibiassa. Etelä-Afrikassa vuosituhannen vaihteen perustulokampanja sai hallituksen asettamaan asiantuntijakomitean, joka selvityksensä tuloksena päätyi suosittamaan perustulon käyttöönottoa. Hallitusta ehdotus ei kuitenkaan onnistunut vakuuttamaan, sillä sitä pidettiin taloudellisesti mahdottomana toteuttaa. (Perkiö 2014, 42.)

Namibiassa puolestaan toteutettiin 2008–2009 perustulokokeilu Otvihero-Omitaran köyhässä kylässä. Kokeilussa kaikille asukkaille eläkeläisiä lukuun ottamatta maksettiin kuukausittaista perustuloa, joka oli 100 Namibian dollaria ja euroissa noin 8,60 euroa. Kokeilun erinomaisista vaikutuksista kyläläisten terveyteen, toimeliaisuuteen ja rikollisuuteen sekä suuresta mediahuomiosta huolimatta hallitus ei ole tehnyt toimia perustulon käyttöönoton vakiinnuttamiseksi. (Perkiö 2014, 42, 45.)

3.5 Suomen perustulokokeilu 2017

Perustulon suhteen eletään mielestäni nyt erittäin mielenkiintoisia aikoja, sillä perustulon suhteen ollaan siirtymässä suunnitelmista kokeiluasteelle. Perustulokokeilun toteutus on yksi osa tämänhetkisen pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman kärkihanketta Palvelut asiakaslähtöisiksi. Kokeilun pitäisi tulla toteutettavaksi nykyisen hallituskauden aikana. Tämänhetkinen arvio kaksivuotisen perustulokokeilun ajankohdasta on vuodet 2017–2018. (Valtioneuvoston kanslia 2015, 21.) Selvyiden vuoksi painotan, että kyseessä on nimenomaan perustulokokeilu, ei vielä varsinainen perustulon käyttöönottovaihe.

Perustulokokeilun tavoitteena on uudistaa sosiaaliturvaa vastaamaan paremmin työelämän muutoksia, muuttaa sosiaaliturvaa osallistavaksi ja työhön kannustavaksi, vähentää byrokratiaa ja yksinkertaistaa monimutkaista etuusjärjestelmää julkistaloudellisesti kestäväällä tavalla. (Kangas & Pulkka 2016.)

Käytännön kokeilussa käytettävän perustulomallin muodostaminen on annettu tehtäväksi Kelan johtamalle tutkimustyöryhmälle. Työryhmän tehtävänä on kartoittaa erilaisia perustulomalleja ja selvittää, miten kokeilu kannattaa toteuttaa. Hanke toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä useiden tahojen kanssa: esiselvitystä toteuttamassa on Kelan tutkimusosaston lisäksi Helsingin, Tampereen, Itä-Suomen ja Turun yliopistot, Sitra, Ajatushautomo Tänk ja Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Lisäksi työryhmä

konsultoi Suomen Yrittäjien, kunta-alan, vero-oikeuden ja perustuslain asiantuntijoita. Työryhmä on aloittanut esiselvitykset lokakuussa 2015. (Kangas & Pulkka 2016.)

Laaja esiselvitysraportti on valmistunut ja luovutettu sosiaali- ja terveystieteiden ministeri Hanna Mäntylälle 30.3.2016. Tällä hetkellä laaja raportti on julkisesti luettavissa verkossa. Raportissa on vertailtu eri perustulomallien vaikutuksia työntekijöiden kannustavuuteen, byrokratiaan, hallintoon, tuloeroihin ja osallisuuteen. Lisäksi raportissa on arvioitu eri mallien toteuttamiskelpoisuutta, kannatusperustaa ja kokeiltavuutta. (Kangas & Pulkka 2016.)

Esityöryhmä on vertailun tuloksena päättänyt suosittamaan perustulokokeilun malliksi osittaista perustuloa, jonka uskotaan yhtenäistävän perusturvaetuuksia mutta säästävän ansiosidonnaiset etuudet. Realistisena osittaisen perustulon tasona pidetään noin 550 euron kuukausierää. Kyseinen summa vastaa nykyisen perusturvan nettosummaa, kun vuonna 2016 yksin asuvan, lapsettoman työmarkkinatuen 20 päivän erä on 522,88 euroa. (Kangas & Pulkka 2016.)

Raportissa todetaan, että kokeiluryhmä voidaan valita vasta esiselvitysvaiheen jälkeen, jolloin kokeiluun valittu malli on tiedossa. Kokeiluryhmäksi raportissa esitetään yli 25-vuotiaiden työikäisten ryhmää, joilla on tuloina työttömyysetuus ja asumistuki. Kokeilubudjetti riittää vain noin 1500 henkilön otokseen, mutta kokeiluun osallistuvien määrää olisi mahdollista lisätä yhdistämällä Kelan etuuksia perustuloksi. Suurempi otos lisäisi tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä. (Kangas & Pulkka 2016, 217.)

Etenemistavoista päättää Valtioneuvosto. Seuraavissa jatkoselvityksessä täsmennetään perustulokokeilun toimeenpanoa ja etenemistapoja, lisäksi valmistellaan mahdollinen kokeilulaki. Selvityshankkeen loppuraportin tulee olla kokonaisuudessaan valmis marraskuussa 2016. (Kangas & Pulkka 2016.)

Perustulokokeilun tulosten arviointi tehdään vuonna 2019 (Kangas & Pulkka 2016). Uskon kuitenkin, että todelliset vaikutukset näkyvät vasta pitkällä tähtäimellä useiden vuosien jälkeen. Lyhyen kokeilun tulosten luotettavuus on kyseenalainen. On vaarana, että näin lyhyessä kokeilutilanteessa koehenkilöt eivät toimi samoin kuin toimisivat perustulon pysyvän käyttöönoton jälkeen. Henkilöt saattavat esimerkiksi lisätä vapaa-ajan määrää rajallisen kokeilun ajaksi – osa saattaisi myös luopua työpaikastaan, jos tietäisi perustulon jäävän pysyväksi, mutta ei uskalla tehdä niin kokeilun aikana. (Kangas & Pulkka 2016, 38.)

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Perustuloa on tutkittu sosiaalialan katsantokannasta toistaiseksi vain hyvin vähän. Sellaisia perustuloon liittyviä tutkimuksia, joissa erityisessä tarkastelussa on sosiaalialan ammattilaisten näkökulma, ei ole tehty vielä lainkaan. Olemassa olevat tutkimukset on tehty vasta viime vuosina, mistä voi päätellä, että kiinnostus aiheen tutkimiseen on kasvussa.

Viinikka (2015) on yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt perustulon julkista keskustelua tutkimalla Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksia perustulosta vuosina 2000–2014. Tutkimuksessa on selvitetty asenteita ja suhtautumista perustuloa kohtaan sekä perustulokeskustelun ajallista muutosta. Tutkimus osoittaa, että uusliberalismi ja työetiikka määrittelevät perustulosta käytävää keskustelua, ja että perustuloon liittyy riskittäviä tavoitteita: toisaalta se kannustaa työhön, toisaalta vapauttaa palkkatyön pakosta.

Bergin (2012, 29) opinnäytetyössä puolestaan on tutkittu perustulon käyttöönoton arvioituja vaikutuksia vertailevalla tutkimusotteella käytössä olevan kirjallisuuden perusteella. Perustuloa on myös verrattu nykyiseen sosiaaliturvaan ja selvitetty, millä erilaisilla tavoilla perustulon käyttöönoton vaikutuksia voidaan tutkia. Tutkimuksessa on esitelty perustulon mahdollisia myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia ja todettu molempia löytyvän runsaasti: vaikutukset vaihtelisivat työn teon kannustavuudesta aina palkkojen heikkenemiseen asti.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen käytännön toteutusta. Aluksi esittelen tutkimuksen tavoitteen ja tutkimustehtävät. Sen jälkeen käyn läpi aineiston hankinnan ja analyysin etenemisen, ja lopuksi keskityn vielä tutkimuksen eettiseen puoleen ja sen luotettavuuteen.

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimustehtävänäni on selvittää sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta, millaisia hyviä ja huonoja vaikutuksia perustulolla voisi sosiaalityön tai -ohjauksen asiakkaan hyvinvointiin olla.

Tutkin aihetta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten perustulo vaikuttaisi sosiaalityön asiakkaan elämään, arkeen ja hyvinvointiin sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta?
2. Mitkä ovat suunnitellun perustulon edut ja haitat sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta?
3. Mitä seikkoja sosiaalialan ammattilaisen mielestä tulisi ottaa huomioon perustulomallia suunniteltaessa?

Haastattelussa käyttämäni teemahaastattelun kysymysrunko on tämän raportin liitteenä.

5.2 Tutkimusjoukon kuvaus

Haastattelen tutkimukseeni suuren suomalaisen kaupungin sosiaalitoimessa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja sosionomeja. Haastateltavia lähdin

etsimään taloudellisen työn piiristä sekä aikuissosiaalityöstä. Lähetin joukolle kohderyhmään sopivia työntekijöitä sähköpostitse kutsun osallistua tutkimukseen ja pyyntö poiki seitsemän vapaaehtoista osallistujaa. Pidin otantaa sopivana, sillä alun perin olin suunnitellut tarvitsevani tutkimusta varten 5–10 haastateltavaa. Lopulta haastatteluista toteutui kuitenkin vain kuusi.

Haastateltavat valikoituivat erilaisista työtehtävistä, mutta heidän kaikkien työnkuvaan sisältyy taloudellisen tuen ulottuvuus ja kaikilla on asiantunte-
musta liittyen toimeentulotukeen ja muihin etuuksiin sekä sosiaaliturvaan kokonaisuutena. Osa haastateltavista tekee sosiaalityön tai -ohjauksen lisäksi työssään toimeentulotukipäätöksiä, perustoimeentulotuen lisäksi he päättävät myös täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Osan työnkuvaan kuuluu asiakkaiden neuvominen ja ohjaaminen toimeentulotuen hakemiseen liittyen. Haastateltavien joukossa on myös esimiestehtävissä toimivia työntekijöitä.

5.3 Aineiston hankinta

Toteuttamani tutkimus on luonteeltaan laadullinen, kvalitatiivinen. Eskola ja Suoranta (2005, 15–22) esittävät laadullisen tutkimuksen ominaispiirteiksi muun muassa tutkimussuunnitelman elämisen tutkimuksen mukana, harkinnanvaraisen tai teoreettisen otannan, tutkittavien näkökulmaan keskittymisen, aineistolähtöisen analyysin, lukkoon lyötyjen ennako-oletusten puuttumisen ja aineiston lähestymisen narratiivisuuden näkökulmasta.

Päädyin melko nopeasti valitsemaan aineistonkeruumenetelmäksi teema-haastattelun. Myös strukturoitu lomakehaastattelu kävi mielessäni mahdollisena rinnakkaisena menetelmänä, mutta tästä ajatuksesta luovuin melko alkuvaiheessa. Koen, että haastattelu tuo haastateltavan äänen paremmin kuuluville ja saattaa myös tarjota sellaista aineistoa, mikä ei etukäteen suunniteltuihin kysymyksiin vastattaessa välttämättä ilmenisi. Haastatteluissa huomasin menetelmän eduksi myös sen, että saatoin kysyä haastateltavilta täydentäviä kysymyksiä, jotka olisivat strukturoidulla menetelmällä jääneet puuttumaan.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu on siis menetelmänä avoimempi kuin strukturoitu haastattelu tarkkoine kysymyksenasetteluineen, mutta kuitenkin avointa haastattelua rajatumpi: teemahaastattelussa on tarkoituksena pitää keskustelu etukäteen mietityissä teemoissa ja varmistaa, että kaikki aiheet tulee käsiteltyä. Haastattelu on kuitenkin luonteeltaan vapaamuotoinen ja esimerkiksi kysymysten esittämisjärjestys voi vaihdella. (Eskola & Suoranta 1998, 85–87.)

Haastattelun luonteesta menetelmänä ovat Hirsjärvi ja Hurme (1980, 41) kirjoittaneet melko tyhjentävästi: se on 1) ennalta suunniteltu; 2) haastattelijan alulle panema ja ohjaama; sekä 3) haastattelija joutuu usein motivoimaan haastateltavaa ja pitämään haastattelua yllä; 4) haastattelija tuntee roolinsa ja haastateltava oppii tämän roolin; 5) haastateltavan on luotettava siihen, että hänen kertomisiansa käsitellään luottamuksellisesti.

Toteutin haastattelut kokonaisuudessaan kesän 2016 aikana. Haastatteluja sovin aluksi seitsemän, mutta viimeinen niistä jäi toteutumatta sairaustaukseen vuoksi, eikä korvaavaa haastattelu-aikaa enää pystytty sopimaan. Totesin, että jo kuudesta haastattelusta saamani aineisto oli niin runsas, etten enää lähtenyt henkilökunnan kesälomakaudenkin käynnistyttyä etsimään uutta haastateltavaa.

Katson kuuden haastattelun antaman aineiston riittäväksi, sillä samanlaiset havainnot aineistossa toistuivat eikä kahdessa viimeisessä haastattelussa tullut enää kovin paljoa uusia havaintoja. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa on riittävästi, kun vaikuttaa, etteivät haastattelut enää tuota tutkimuskysymyksen kannalta uutta tietoa. Tätä kutsutaan kylläntymiseksi eli saturaatioksi. (Eskola & Suoranta 1998, 62–63.)

Neljä haastattelusta toteutin henkilökohtaisina yksilöhaastatteluina, kaksi haastateltavaa puolestaan osallistui kahden hengen ryhmähaastatteluun. Ryhmähaastatteluun päädyttiin lähinnä ajankäytöllisistä syistä, mutta toteutin hyvin dialogiseksi käyneen ryhmähaastattelun erinomaiseksi menetelmäksi. Mielestäni ryhmähaastattelu olisi menetelmänä toistettavissa vastaavanlaisissa tutkimuksissa.

Kaikki haastattelut nauhoitin haastateltavien luvalla. Haastattelut olivat kestoltaan 25–60 minuuttia ja yhteensä litteroitua aineistoa syntyi 27 sivua, joiden lisäksi noin kymmenen sivua haastatteluista kirjoittamani omia muihinpanot.

5.4 Aineiston analyysi

Laadullista aineistoa analysoidessa pyritään tiivistämään hajanaista aineistoa selkeiksi ja informatiivisiksi kokonaisuuksiksi samalla varmistuen, että aineiston sisältämä tieto ei pääse katoamaan. Tavoitteena on uuden tiedon saaminen tutkittavasta asiasta. (Eskola & Suoranta 1998, 137.)

Analysoinnin osuus alkoi melko pian haastattelujen jälkeen tekemälläni litteroinnilla, jolloin purin haastatteluaineistot nauhurilta sanatarkoiksi tekstitiedostoiksi. Huolellisesti tekemäni litterointi oli melko työläs ja hidas osuus, sillä aineistoa kertyi lopulta 27 sivua. Annoin haastattelujen jättämien ajatusten ja saamani aineiston kypsyä mielessä samalla kun syvensin aiheeseen liittyvää teoretietouttani.

Teemahaastatteluun sopivaksi analysointimenetelmäksi valikoitui mielestäni lähes automaattisesti teemoittelu. Teemoittelussa aineistosta nostetaan tutkimuskysymyksen kannalta keskeiset aiheet erilaisiksi kysymyksenasetteluiksi (Eskola & Suoranta 1998, 174).

Aineiston pohjalta syntyneet teemat noudattivat osin haastattelurungossa käyttämiäni aiheita, mutta aineistosta nousi myös joitakin uusia tutkimuskysymykseeni vastaavia teemoja. Lisäksi jotkut teemat korostuivat ja herättivät enemmän keskustelua ja lisäkysymyksiä, kuin mihin olin kysymyksillä alun perin varautunut – juuri tästä syystä teemahaastattelu oli soveltuvin menetelmä tutkimukselleni.

Kolmanteen tutkimuskysymykseeni ”Mitä seikkoja sosiaalialan ammattilaisen mielestä pitäisi ottaa huomioon perustulomallia suunniteltaessa?” en saanut yhtä paljon aineistoa kuin muihin tutkimuskysymyksiin. Tavoitteenani oli saada vastauksia siihen, miten perustulon käyttöönotto tulisi mahdollisimman asiakasystävällisesti toteuttaa ja millainen perustulomallin tulisi olla. Yritin haastattelujen edetessä myös tarkentaa ja selkeyttää kysymyksiäni, jotta ne tulisivat ymmärretyksi oikein. Tämän yhden tutkimuskysymyksen osalta huomaan kuitenkin, että kysymysten suunnittelu ei onnistunut parhaimmalla mahdollisella tavalla.

5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Pyrin opinnäytetyössä ja siihen liittyvässä tutkimuksessa seuraamaan eettisiä periaatteita koko prosessin ajan.

Tutkimusluvan hankin asianmukaisesti työelämätaholtani hyvissä ajoin ennen haastattelujen aloittamista. Lähestyin työntekijöitä sähköpostitse pyytämällä heitä haastateltaviksi tutkimukseeni. Sähköposti poiki vapaaehtoisia haastateltavia, minkä lisäksi kaksi työntekijää tarjoutuivat itse haastateltavaksi kuultuaan aiheestani. Osa haastateltavista ilmaisivat pitävänsä tutkimusaihetta erityisen tärkeänä ja ajankohtaisena.

Koen hyvin tärkeäksi, että haastatteluun valitut osallistuivat vapaaehtoisesti ja aiheesta kiinnostuneina. Myös tutkimuseettisesti tämä on olennainen seikka. Tutkittavat voivat tehdä vapaaehtoisen päätöksen haastateltavaksi ryhtymisestä vasta saatuaan riittävästi tietoa muun muassa tutkimuksen luonteesta ja toteutustavasta, siitä mitä tutkimukseen osallistuminen edellyttää haastateltavalta, mitä tallennusvälineitä on käytössä ja kuinka paljon osallistuminen kokonaisuudessaan vie aikaa (Kuula 2006, 106–107).

Aihe herätti työyhteisössä yleisesti keskustelua ja opinnäytetyöni vaikutti joidenkin perustulosta vähemmän tietävien mielestä haastavalta. Painotin työntekijöille, ettei haastatteluun osallistuminen edellytä syvällistä paneutumista perustuloon, ja kerroin että haastattelun aluksi pohjustan aihetta tarkemmin.

Sovimme haastattelujen ajankohdista hyvissä ajoin, jotta työntekijät pystyivät helpommin varaamaan kalenteristaan aikaa haastattelulle. Haastattelut pidettiin siis työntekijöiden työajalla. Työntekijät saivat itse valita, toteuttaanko haastattelu heidän omissa työhuoneissaan vai muussa tilassa. Osa työntekijöistä koki miellyttävämmäksi tulla haastatelluksi muussa tilassa, jolloin varasimme erillisen kokoushuoneen näitä tapaamisia varten.

Haastattelun aluksi pohjustin aihetta ja opinnäytetyötäni työntekijöille. Saamani palautteen mukaan aiheeseen johdatus oli hyvä asia verrattuna kysymysten niin sanotusti kylmiltään esittämiseen. Haastattelut on pyritty toteuttamaan mahdollisimman objektiivisesti ja puolueettomasti. Kysymyksenasetteluun on kiinnitetty erityistä huomiota, jotta haastateltava ei tulisi kysymyksellä ohjatuksi mihinkään suuntaan.

Tunnistettavuuden estäminen on yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä normeista: tunnistamattomuudella ehkäistään niitä negatiivisia seurauksia, jotka henkilöiden tutkimusjulkaisusta tunnistaminen voisi saada aikaan (Kuula 2006, 201). Anonymiteetin suojelemiseksi tutkimuksessa haastattelemani henkilöt eivät esiinny opinnäytetyössä tunnistettavasti enkä kuvaile heitä tarkemmin – esimerkiksi iän ja sukupuolen olen hämähäyttänyt. Myöskään työelämäyhteistyötahona olevan kunnan nimeä en nähnyt tarpeelliseksi mainita raportissa, eikä tuloksista myöskään ilmene, missä yksikössä tai mitä työtä työntekijät tarkalleen tekevät. Tutkimuksessa käyttämäni haastattelunauhoitteet ja litteroimani haastattelut hävitin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen enkä ole niitä missään vaiheessa luovuttanut kenenkään ulkopuolisen haltuun.

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi litteroin haastattelut huolellisesti, jolloin haastateltavien puheen merkitys pysyi alkuperäisenä. Olen käyttänyt suoria lainauksia näistä haastatteluista – paitsi elävöittämään tekstiä, myös osoittamaan lukijalle perusteita tuloksille, jotka olen aineistoa analysoimalla saanut.

Haastattelussani oli vain pieni otanta sosiaalialan ammattilaisista, mutta kannatus noudattaa vuonna 2015 tehdyn yleisen mielipidetutkimuksen (Airio ym. 2016) linjaa, jonka mukaan noin kaksi kolmasosaa kansalaisista kannattaa perustuloa. Pienen otannan vuoksi tutkimustulosta ei kuitenkaan luonnollisesti voida pitää niin luotettavana, että sen perusteella voisi laskea sosiaalialan ammattilaisten kannatusprosenttia perustulolle.

Uskon kuitenkin, että tulos antaa suuntaa ja viitteitä siitä, millaisia ajatuksia sosiaalialan ammattilaisilla perustulosta on. Haastatteluissa toistuneet samat näkökulmat, kannanotot ja kritiikit kertovat myös tulosten luotettavuudesta: viimeisen haastattelun kohdalla tuntui, että suurin osa asiasta oli tois-toa aiemmista haastatteluista, eikä uusia näkökulmia enää tullut kovin paljoa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Haastattelussa etsin tutkimuskysymysten mukaisesti vastausta siihen, millaisia vaikutuksia perustulolla sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta olisi sosiaalityön tai -ohjauksen asiakkaan arkeen ja hyvinvointiin. Tavoitteena oli saada teemoihini mahdollisimman laajoja näkemyksiä ennalta valmistelemani kysymyspatteriston ja haastattelun aikana muodostuneiden kysymysten avulla.

Tutkimustulokset vastasivat tutkimuskysymyksiini kokonaisuutena hyvin. Esiin tuli jonkun verran samoja nykyisen sosiaaliturvan ongelmia, joita on teoriaosuudessakin mainittu. Perustulon käyttöönoton arvioiden lisäksi haastateltavat esittivät muita vaihtoehtoja sosiaaliturvan uudistukselle.

Kaikista haastateltavista välittyi vahva ammattitaito ja asiakkaiden asemaan asettumisen taito. Toivoinikin kuulevani mahdollisimman paljon asiakasnä-

kökulmaa, ja se toteutui. Haastateltavat löysivät helposti yleisen tason esimerkkejä omasta asiakaskunnastaan: joihinkin perustulo vaikuttaisi myönteisesti, joihinkin kielteisesti.

Pääteemoja haastatteluista syntyi yhteensä neljä: avun tarpeessa olevien tavoittaminen, byrokratian muutoksen vaikutukset, perustulon aktivoivat ja passivoivat vaikutukset sekä yksilö osana yhteiskuntaa. Nämä aiheet jakautuivat vielä alateemoihin. Näitä tutkimuksen tuloksia käsittelem tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

6.1 Avun tarpeessa olevien tavoittaminen

Ensimmäinen aineistosta noussut teema oli se, miten avun tarpeessa olevien tavoittaminen perustulon myötä onnistuisi. Teema jakautui selkeästi ongelman olemassaolon toteamiseen ja esimerkkitapausten kuvailuun (luku 5.1.1), sekä ongelman ratkaisun ideointiin uusilla ja laajemmilla sosiaalipalveluilla (luvut 5.1.2 ja 5.1.3).

6.1.1 Tavoittamisen haasteet

Kaikki haastateltavat nostivat esiin huolen siitä, vaikeutuisiko perustulon myötä apua tarvitsevien henkilöiden tavoittaminen ja löytäminen. Nykymuotoisessa sosiaaliturvajärjestelmässä etuudet ovat toimineet eräänlaisena kannustimena sitoutua palveluihin ja myös aktivoitua työmarkkinoille.

Kunnassa, jonka työntekijöitä haastattelin, on käytäntönä kutsua asiakkaita tarvittaessa kirjallisen toimeentulotukihakemuksen perusteella aikavaraukselle. Aikavarauksen tarpeen herättää esimerkiksi ensisijaisen etuuden puute, jolloin henkilö ei ole työssä, opiskelemissa tai sairauslomalla. Toimeentulotukihakemuksesta voi herätä myös monenlaista muuta huolta, kuten henkilön velkaantuminen tai asunnottomuus.

Aikavaraukselle kutsumalla pyritään selvittämään asiakkaan kokonaistilanne ja ohjata eteenpäin oikeisiin palveluihin. Haastatteluissa tuotiin esille, että monelle asiakkaalle toimeentulotukihakemus on väylä pyytää apua.

Kolme haastateltavaa kuudesta pitivät tätä ongelmaa merkittävänä ja arvelivat, että vaikeimmassa tilanteessa olevien henkilöiden ongelmat voivat vaikeutua entisestään perustulon myötä ja he saattavat jäädä täysin yksin ongelmiensa kanssa.

Kun ihmisen ei välttämättä tarvitse mennä mihinkään asiomaan, ihmiset saa kaikessa rauhassa olla siinä elämässään, oli se millaista hyvänsä, vaikka ilmeisiä avuntarpeita olisi. – – Niin saattaisi vaikuttaa että ihmisiä jää tavallaan pimentoon, jos he eivät itse esimerkiksi koe avun tarvetta tai eivät pysty sitä syystä tai toisesta hakemaan.

Kun ihmiset tuovat toimeentulotukihakemuksen niin siinä näkyy se ihmisen ulkoinen olemus ja ulosanti, niin voi tarkemmin kysyä, että hei, onkohan sulla kaikki nyt ihan oikeesti hyvin. Että miten sä oikein voit, sä oot asunnoton, onko sulla mitään avun tarvetta tähän liittyen. – – Kaikki tää jää ehkä pois jos ei oo mitään tarvetta asioida missään, näyttäytyä kenellekään, täyttää lappua, viedä mihinkään. Se on ehkä yksi mikä huolettaa, että ihmiset jäävät avun ulkopuolelle.

Kaikkein haasteellisin asiakasryhmä on kotiin täysin jämähtäneet jotka ei sieltä lähde mihinkään, perustulon myötä oikeesti se henkilö vois jäädä sinne lopullisesti, sit ei tarvis mennä Keilaan, ei sosiaalitoimistoon, ellei omaiset saa liikkeelle. – – Mitä ongelmia se tuottais sit jatkossa, puuttuis kontaktit, ei kukaan patistelisi mihinkään, mistä tulis motivaatio lähteä kotoa jonnekin?

Toisaalta haastatteluista nousi esiin myös toista näkökulmaa: tälläkin hetkellä on olemassa henkilöitä, jotka jäävät sosiaalityön tavoittamattomiin. Esimerkkinä mainittiin huonokuntoiset eläkeläiset, jotka eivät välttämättä itse hakeudu palvelujen piiriin. Palvelujen ulkopuolelle jäävät lisäksi sellaiset henkilöt, jotka eivät aktivoidu tai pyynnöstä huolimatta saavu varatulle ajalle selvittämään tilannettaan. Osa heistä elää vailla ensisijaisia etuuksia pelkän toimeentulotuen turvin.

Toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa 20–40 prosenttia vaikkapa tilanteissa, missä henkilö ei huolehdi ensisijaisia etuuksia – esimerkiksi työttömyysetuus, sairauspäiväraha, opinto- tai kuntoutustuki – haetuksi tai kieltäytyy ilman pätevää syytä työstä tai työllistymistä edistävästä toimenpiteestä. Toimeentulotuki saatetaan maksaa siis alennettuna, mutta oikeutta viimesijaiseen toimeentulotukeen ei kuitenkaan voi kokonaan menettää – tuki tulee vaan muistaa, jaksaa ja osata itse hakea.

Kahdessa haastattelussa todettiin myös, että avun tarpeessa olevat ihmiset, jotka ovat sosiaalityön tavoittamattomissa, ovat sitä jo ennen perustuloon siirtymistä.

Ne ihmiset, jotka on nyt kadoksissa, he ois kadoksissa tuli perustulo tai ei, että se ei oo se ongelma.

Se että joku ei pysty sitoutumaan johonkin palveluun, niin siinä ei oo kysymys siitä tuleeko rahaa tilille ilman paperisotaa kuukausittain vai ei, vaan siinä on taustalla muut asiat.

Haastatteluista nousi myös huomio siitä, että osa tällä hetkellä palvelujen ulkopuolella olevista on niitä, jotka eivät jostain syystä halua tai osaa hakea heille kuuluvia etuuksia. Perustulo poistaisi perusturvan alikäytön ja voisi tällä tavalla myös tavoittaa niitä, jotka tällä hetkellä ovat sosiaaliturvan ulkopuolella.

6.1.2 Tarve uusille sosiaalipalveluille

Haastatteluista ilmeni, että perustulo toisi niin paljon muutoksia sosiaaliturvajärjestelmään, että myös sosiaalityön luonteen uskotaan muuttuvan ja syntyvän myös tarvetta uusille sosiaalipalveluille. Myös erityisesti avun tarpeessa olevien asiakkaiden tavoittamiseen todettiin tarvittavan uusia keinoja.

Sosiaalityötä haluttaisiin viedä houkuttelevampaan, vähemmän leimaavaan ja modernimpaan suuntaan, jotta palveluihin on helpompi hakeutua omaaloitteisesti. Uutena palveluna nostettiin esiin myös verkkososiaalityö kahden työntekijän toimesta. Haastattelussa puhutaan jopa sosiaalityön muuttamisesta elämäntapavalmennuksen suuntaan.

Sosiaalityötä pitää ihan markkinoida, että tässä on tällainen maksuton kunnan palvelu, tällaiset ja tällaiset ihmiset hyötyy siitä.

Kyllä se täytyy vähän sosiaalityössä hypätä eteenpäin, tässä on nopeasti yhteiskunta muuttunut. Mobiilisosiaalityöt ja tällaiset, kun ihmiset on perustulon kanssa siellä kotona. – – Täytyy varmaan sellaisia mobiilijuttuja ja kaikkia kehitellä, markkinoida.

Sosiaalityöstä tulee irrottaa toimeentulotuen leima, se vähävaraisuus. Uusi sellainen nuorekkaampi ilme ja ajattelin että se vois olla kaikille tämmöinen mahdollinen kunnan ilmainen lifecoach-palvelu, missä pistetään elämää remonttiin ja avustetaan miten vois sitä elämäntapaa muuttaa. (naurua)

Taloudellisen tuen määrä vähenisi, mutta haastatteluissa arveltiin, että taloudellinen tuki jää osittain yhä kuntien tehtäväksi. Perustulon myötä olisi hyvä kehitellä uudenlaista tuki- ja ohjausmuotoja talouden ja raha-asioiden hoitamiseen.

Luulen kyllä että jäisi harkinnanvarainen toimeentulotuki kuten ehkäisevä, vaikka saatais perustulo. Se ei tuu ikinä poistamaan kunnan harkinnanvaraisena myöntämän tuen tarvetta, kun on vaikka vuokravelkaa niin tullaan harkinnanvaraisen tarpeessa sitten kuntaan.

Varmaan ihmisille olisi hyvä, kun on tuota talous- ja velkaneuvontaakin, niin semmoista talousneuvontaa, että miten saa sen perustulon riittämään elämiseen. Ollaan ennenkin ajateltu että pitäis olla taloussosiaalityö missä kunnolla opastetaan.

Toisaalta katsotaan, että sosiaalityö pysyy kuitenkin osittain samanlaisena kuin tähän saakka:

Työn sisältö, en usko että se muuttuis. Edelleenkin tulee olemaan sellaisia henkilöitä jotka ei pääse työelämään, kaipa

apua opiskelupaikan etsimiseen ja sairaita henkilöitä joita pitää ohjata oikeiden palveluiden ja kuntoutuksen piiriin.

Tulee tietty uusia trendejä sosiaalityössä kuten yhteisösosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö, mutta ajattelen että itse asiassa yksilöllinen sosiaalityö muuttuu hitaasti. Sosiaalityön syvä moraalinen ydin on hitaasti muuttuva.

6.1.3 Resurssien vapautuminen sosiaalityöhön

Haastateltujen mielestä olisi hyvä asia, että perustulon myötä vapautuisi resursseja taloudellisesta tuesta varsinaiseen asiakastyöhön. Palvelut voisivat myös siirtyä virastoista lähemmäs asiakkaiden arkea: erityisesti jalkautuva ja etsivä sosiaalityö mainittiin asiakkaiden tavoittamista helpottavina mahdollisuuksina.

Resurssit vapautuu nyt joka tapauksessa siihen sosiaalityöhön. On sellainen tunne että se vois [muuttaa] muotoaan, että se muuttuis enemmän aidoksi sosiaalityöksi, siinä ollaan sitten enemmän läsnä asiakkaalle ihmisenä, ehkä jopa sellaiseen jalkautuvaan tai vastaavaan työhön.

Ehkä se [perustulo] muuttaa sosiaalityön luonnettakin tosi paljon, etenkin aikuisten piirissä. Varmaan se yks suunta on jalkautuminen, missä mennään tuonne kansalaisten pariin, vähän etsimään niitä.

Minä ajattelen, että silloin [perustuloon siirryttäessä] tää sosiaalityö ja -ohjaus vois keskittyä huomattavasti enemmän siihen mitä minä ajattelen että sen pitäis ollakin. Se vois keskittyä enemmän olennaiseen. – – [Palveluja] pystyttäis kohdentamaan paremmin niille ketkä sitä tarvii, ja ammattilaisilla olis aikaa ja pystyis paremmin ohjaamaan asiakkaita oikeiden palvelujen piiriin.

6.2 Byrokratian muutosten vaikutukset

Yksi merkittävimmistä ongelmista, joihin perustulolla on lähdetty etsimään ratkaisua, on sosiaaliturvajärjestelmän kompleksisuus ja byrokraattisuus. Tutkimusaineistossa on havaittavissa vahva kanta siihen, että perustulolla olisi myönteisiä vaikutuksia tähän pulmaan. Toisaalta kiinnitettiin huomiota myös vaaran paikkoihin: kun toiset ongelmat poistuvat, tuleeko tilalle uusia?

6.2.1 Asiakasystävällisempi järjestelmä

Haastattelemiani sosiaalialan ammattilaiset olivat yksimielisiä siitä, että nykyisessä sosiaaliturvajärjestelmässä on asiakkaiden kannalta runsaasti ongelmakohtia. Työntekijät kohtaavat miltei päivittäin asiakkaita, joille etuusjärjestelmässä luoviminen tuottaa huomattavia vaikeuksia.

Joskus kun minä selitän ihmiselle esimerkiksi työttömyysetuuden niin, että työvoimatoimisto lausuu, Kela maksaa, ja sen jälkeen toimeentulotuella paikataan loppu. Musta tuntuu että kuulostankin niin typerältä. Tää on aivan liian, tää on niin byrokraattinen.

Nykymuotoisen sosiaaliturvan keskeinen ongelma on se tosi monimutkainen järjestelmä. Mehän se hallitaan, ja ne jotka olis varustettu niillä tiedoilla ja taidoilla, varmasti pystyis navigoimaan yhteiskunnassa ihan hyvin. Mutta se kun kaikilla ei ole niitä resursseja käytössä, kyllä varmasti se sosiaaliturvajärjestelmän kompleksisuus tulee vastaan.

Perustulon uskottiin helpottavan kansalaisten arkea byrokratian vähenemisen myötä, ja puolestaan lisäävän voimavaroja muille elämän osa-alueille. Arveltiin myös, että sosiaalityön tarve voisi vähentyä niiden asiakkaiden kohdalla, joilla se liittyy nimenomaan sosiaaliturvajärjestelmän koukeroihin ja etuuksiin liittyvän asioinnin haasteisiin.

[Sosiaalityössä] on semmoisiakin asiakkuuksia jotka johtuu nimenomaan tästä nykyisestä järjestelmästä. Niinku just sellaiset kun ei osata hakea etuuksia, sellaiset putoo, ja ne tarvii siihen sitä sosiaalityön tukea.

Nykyisen sosiaaliturvaan liittyvän byrokratian nähtiin olevan yleisesti monimutkaista asiakasryhmästä riippumatta. Asiakasryhmät, joille nykyisessä järjestelmässä toimiminen nähtiin erityisen vaikeaksi, olivat esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivät sekä maahanmuuttajat kielitaidon heikkouden vuoksi. Perustulon tuomasta niin sanotun paperisodan poistumisesta hyötyisivät erityisesti henkilöt, joiden paikka etuusjärjestelmässä ei ole stabiili, vaan he saattavat siirtyä nopealla tahdilla yhden etuuden piiristä toiseen. Yksi haastateltavista kuvaili tätä tilannetta seuraavasti:

Jos henkilö menee vaikkapa kolmen viikon kuntoutukseen, niin sen takia ei tulisi hirveitä tulomuutoksia yhtäkkiä, tai pitäis hirveästi odotella jotain päätöksiä, jotta tietää taas koska ne rahat tulee. Kun siinä tulee aina viiveitä. Kun niin sanottu status muuttuu, niin sitten myös se tulojärjestelmä muuttuu. Että siinä kohtaa vois olla helpompaa kun olis yksi tulo ja se ei muuttuisi vaikka toiminta muuttuisi.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että perustulo vastaisi monimutkaisen byrokratian ongelmaan hyvin, ja nykymuotoista järjestelmää tulisi ehdottomasti yksinkertaistaa. Toisaalta aineistosta nousi myös näkemyksiä, että perustulo ei ole ainoa vaihtoehto näiden ongelmien ratkaisemiseksi.

Ehkä lähtisin muuten muuttamaan Kelan järjestelmää siten, että se olis jollakin tavalla joustavampi, vähemmän byrokraattinen. Että siellä talon sisällä pystyttäis tekemään niitä joustoja, miten ihminen saisi sen perustulon tavallaan jo nykyisillä systeemeillä.

6.2.2 Syntyykö järjestelmään uusia kuoppia?

Haastatteluissa ilmeni arvailua siitä, voisiko perustulon myötä kehittyä uusia yhteiskunnallisia ongelmia. Mahdollisiksi perustulon mukanaan tuomiksi haasteiksi nostettiin esimerkiksi osa-aikatyön ja nollatuntisopimusten lisääntyminen entisestään ja yleisen palkkatason aleneminen.

Eri mallien välillä perustulon rahoitus vaihtelee: joissakin malleissa olisi käytössä tasavero, toisissa progressiivinen verotus ja joissakin malleissa ensimmäiset ansiot perustulon jälkeen aluksi verovapaita. Riskinä mainittiinkin myös se, voisiko byrokratian monimutkaisuus siirtyä sosiaaliturvasta verotoimiston päähän?

Jos näitä sosiaaliturvan määriä olis vähemmän, totta kai päätösmäärä vähenee ja paperin määrä vähenee. Mutta sitten ehkä osa kompensoituu jos verottaja on se joka siellä sitä veroprosenttia heilauttelee. Ehkä se paine ja jonotus siirtyy verotoimiston suuntaan. Sitten verotoimistossa neuvottais, että sinun kannattaa toimia näin, että sinun pitää ilmoittaa tällä plankeilla tämä tulo.

Haastatteluissa ilmeni epäilystä myös siitä, tuleeko perustulo käytännössä nykyistä järjestelmää halvemmaksi ja byrokratiaa selvästi helpottavaksi, ellei käyttöön oteta täyttä perustuloa, joka korvaisi kaikki nykyiset etuudet. Kopran (2007, 62) mukaan Yhdysvalloissa toteutetut perustulokokeilut nostivat byrokratiakustannukset kaksinkertaisiksi alun perin maksettuihin sosiaalietuuksiin verrattuna. Tilannetta ei kuitenkaan voi suoraan verrata Suomeen, koska sosiaalietuutemme ovat lähtökohtaisesti jo suuremmat kuin Yhdysvalloissa.

6.3 Aktivoiva vai passivoiva perustulo?

Aineistosta nousi esille sekä yhteiskuntaan osallistumiseen ja työntekoon kannustavia, että yksilöä passivoivia piirteitä. Keskeinen ajatus oli, että perustulolla olisi sekä aktivoivia että passivoivia vaikutuksia. Tutkimustuloksia tältä osin esittelen seuraavissa alaluvuissa.

6.3.1 Aktivoiva perustulo

Haastateltavat uskoivat, että perustulon myötä poistuisi kannustinloukku, mikä on työmarkkinoilla vallitseva passivoiva ongelma. Koska työn vastaanottaminen olisi kannattavampaa kannustinloukun purkautumisen vuoksi, olisi työttömien helpompaa tehdä lyhempiäkin sijaisuuksia. Työn

merkityksen hyötyjä nähtiin yksilölle olevan muitakin kuin toimeentulon turvaaminen – työn esimerkiksi lisää osallisuuden kokemusta yhteiskunnassa. Vaaraman, Moision ja Karvoson (2010, 116) mukaan työnteosta seuraa toimeentulon ja yhteiskunnallisen statuksen lisäksi muitakin merkittäviä etuja, kuten työterveydenhuolto sekä ansioturvan ja -eläkkeen karttuminen.

Haastatteluissa todettiin, että varmuus välttämättömimmistä toimeentulosta vähentäisi yhden suuren huolen ja toisi tullessaan uudenlaista energiaa ja hyvinvointia.

Kun ei tarvii käyttää energiaansa siihen eri etuuksista huolehtimiseen ja niin sanottuun räpiköimiseen, saattaa jäädä energiaa muuhun, kun ei tarvitse stressata sitä onko kaikki haettu ja jos tuleekin jotain mutkia matkaan. Niin he pystyykin sitten vapauttamaan tätä energiaa muulle toiminnalle.

Perustulo kannustais niitä jotka on pienipalkkaisia, ja ettei ne ainakaan jättäis siitä työtä, koska se ei kannata.

Työtä kannattais vastaanottaa, kun se raha tulis joka tapauksessa eli ei menettäis niitä muita etuuksia. Ihan vaikka pätkätöitäkin, jotka vois poikia ihan vakituista työtäkin. Perustulo toisi muutosta, positiivista, työmarkkinoille.

Sulta puuttuu se sellainen tulevaisuus, koska se elämä on niinku kuukaudesta toiseen, pystyt elämään vaan kuukausi kerrallaan. Niin se että sulla tulis sitä näköalaa ja tulevaisuutta siihen elämään, sulla jäis energiaa siihen mahdolliseen työn hakemiseen, ja että sulla ei menis niin suuri osa elämästä sen rahan miettimiseen. Että tuleeko sitä.

Yrittäjäksi ryhtymisen helpottuminen nousi monessa haastattelussa esille. Tällä hetkellä pienyrittäjän tilanne on hyvin kinkkinen tilanteessa, jossa tulot jäävät pieniksi. Yrittäjä ei ole oikeutettu soviteltuun työttömyysturvaan, eikä toimeentulotuella kannattamattoman yritystoiminnan tukeminen ole pitkäaikainen vaihtoehto. Johanna Perkiön mukaan perustulo ei toki itsessään lisääisi yritystoiminnan kannattavuutta, mutta takaisi välttämättömän toimeentulon esimerkiksi työn hiljaisempien kausivaihteluiden aikana. (Perkiö 2012, 22–26.) Sama ajatus tuli ilmi aineistossani: yrittäjäksi ryhtymisen riskit eivät perustulon myötä olisi enää yhtä suuria.

Tämä vois luoda uusia innovaatioita kun ihmiset uskaltais lähteä yrittämään täällä Suomessa ja keksimään uusia juttuja, uskaltaisivat lähteä mukaan yritykseen, ja freelancereiksi.

Sitten kun mietitään tällaisia yrittäjiä joilla pieni tulo ja liikevaihto, niin ehkä se sit oikeesti vois olla hyvä. Ja freelance-reita, tai apurahalla olevat. Just sellaisia missä tulo välillä tulee ja sit voi olla pitkä kuiva kausi, vaihtelee.

6.3.2 Passivoiva perustulo

Negatiivisista puolista puhutti haastatteluissa selkeästi eniten perustulon mahdolliset passivoivat vaikutukset, sillä perustulo on vastikkeeton etuus. Tämä on myös julkisessa keskustelussa ollut yksi perustuloa kritisoivien painavimmista argumenteista.

Haastattelemieni sosiaalialan ammattilaistenkaan mukaan huoli ei suinkaan ollut aiheeton. Kun perustulon maksu ei vaadi toimenpiteitä vaan tulee tilille automaattisesti, saattaa joitakin työttömiä olla vaikeampi aktivoida työhön, työkokeiluun tai koulutukseen. Huoli kohdistui erityisesti nuoriin: on pelkona, oppivatko täysi-ikäistyvät nuoret ottamaan vastuuta itsestään myös taloudellisesti, ja miten säilyttää opiskelemaan tai työelämään lähteminen houkuttelevana keinona turvata oma toimeentulo.

Jos saa suorilta perustulon 18 vuotta täytettyään, se voisi passivoida ja sitten jos jättäytyy esimerkiksi vaan perustulon varaan eikä pyrikään kohentamaan omaa elämänlaatuaan ja etenemään elämässään työn ja koulutuksen kautta, vaan jäis vaan perustulon varaan. Ja se voisi sit syrjäyttää enemmän yhteiskunnasta, ja myös tavallisesta elämänmenosta.

Tää työtön, passiivinen asiakaskunta, jotka ovat sosiaalityön erityisen tuen tarpeessa. Näen paljon henkilöitä jotka ovat niin jämähtäneitä kotiin. Perustulo voisi olla lopullinen niitti että ne jäis sit sinne.

Osan mielestä perustulo ei kuitenkaan välttämättä lisäisi passivoituneiden määrää nykyisestä, vaikka saattaisikin pahentaa jo valmiiksi syrjään jääneiden ongelmia. Haastatteluissa todettiin myös, että täysin passivoituneet henkilöt ovat kuitenkin vain marginaalinen ryhmä. Syrjään jäämisen ehkäisemiseen tulisi haastateltujen mukaan löytää uudenlaisia keinoja.

6.4 Yksilö osana yhteiskuntaa

Yksi tutkimusaineistosta kohonneista pääteemoista koskee yksilön kokemusta omasta paikastaan yhteiskunnassa sekä yhteiskunnan ja yksilön välisestä huolenpitosuhteesta. Haastateltavat uskoivat, että perustulon myötä yksilön olisi helpompi tuntee olevansa aktiivinen osa yhteiskuntaa. Yhteiskunta myös haluttiin mieltää niin sanotuksi turvaverkoksi niissä tilanteissa, joissa oman toimeentulon turvaaminen ei syystä tai toisesta onnistu.

6.4.1 Osallisuuden kokemus

Heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien asiakkaiden kanssa työskentelevät ovat aistineet ja kuulleet kohtaamisissa kokemusta siitä, että tukien varassa eläminen on stigmatisoivaa, eli yhteisöön sopimattomaksi leimaavaa. Haastattelemieni työntekijöiden mukaan asiakkaat saattavat pitää jatkuvaa etuuskien hakemiseen liittyvää ”tilivelvollisena” olemista nöyryyttävänä ja eriarvoistavana.

Ihan kenellä tahansa voi tulla missä kohtaa tahansa elämää joku, uskon että ihan kaikilla on jossain kohtaa elämässä sosiaaliryöön tarve. Just se että siitä pitäis päästä eteenpäin että sosiaaliryöön asiakas olisi sellainen jolla ei ole valtaa, ei tuloja, on ihan surkeita ja tungettu yhteiskunnan rakoon vaan.

Haastatteluista ilmeni myös vahvasti se, että perustulon uskottaisiin lisäävän yleisesti yksilön omanarvontuntoa sekä tunnetta yhteisöön kuulumisesta ja kokonaisvaltaisesta osallisuudesta yhteiskunnassa. Uskottiin myös, että erityisesti toimeentulotuen asiakkaiden leimautumisen tunteesta päästäisiin eroon. Perustuloa verrattiin esimerkiksi lapsilisään, mikä ei tuo saajalleen negatiivista leimaa, koska se on kaikista lapsista maksettava etuus vanhempien varallisuudesta tai asemasta riippumatta.

Kun kaikki on saman tulon saajia, ketään ei sen tulon perusteella sysätä sinne marginaaliin, tai että ei sysätä yhteiskunnan laitamille sillä perusteella. Mutta tietysti muita marginaalisoivia asioita on.

...identiteetti voisi rakentua muista määrittävistä tekijöistä kuin sosiaaliturvan saamisesta.

Minun mielestä useampi ihminen kokisi olevansa yhteiskunnassa mukana kun siinä ei tulisi sellaista leimaa, että elää yhteiskunnan varoilla. Vaikka tietysti se olisikin yhteiskunnan varoilla elämistä, mutta siitä puuttuis se semmoinen negatiivisuus, häpeä, se ei olisi niin leimaavaa.

Ajattelen että se poistaa sosiaaliturvan stigmatisoivaa vaikutusta, se on ihan tosi iso kysymys, ja tosi iso ongelma on se turha leimaavuus tällä hetkellä. Kannattaisin perustuloa siltä kannalta kyllä.

Aineistosta kuitenkin ilmeni myös näkemys, että esimerkiksi toimeentulotuen hakemiseen liittyvä häpeä on ajan myötä pienentynyt:

Ei enää hirveästi kuule nuorten suusta, että olisi hirveän suuri kynnys hakea toimeentulotukea, tai se olisi jotenkin häpeällistä mennä sosiaalitoimistoon. Se kynnys tai asennemaailma on kyllä todella paljon madaltunut.

Aineistosta on tulkittavissa, että perustulo lisäisi selvästi osallisuuden kokemusta ja ehkäisisi sosiaalista syrjäytymistä. Mainituksi tuli kuitenkin myös huoli: Olisiko silti vaarana, että perustulon varassa elävä kokisi tulevansa nähdyksi niin sanottuna toisen luokan kansalaisena?

6.4.2 Yhteiskunta yksilön turvana

Haastatteluissa tuli esiin myös näkökulma, että perustulo vahvistaisi yhteiskunnan huolenpitoasemaa yksilöön nähden. Kuten Samuli Paronen on kirjoittanut (Perkiö 2014, 14), myös suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että minimitoimeentulon takaavan perustulon saamiseen riittää se, että ”on vain olemassa”.

Ajatellaan, että tavoitteena on, että kukin pystyis tekemään valintoja elämässään. – – Mä kyllä ajattelen, että on moraalisesti ihan ok valita jäädä perustulon varaan ja se tietty kertoo tästä yhteiskunnasta paljon, että voi valita, että minä elän tällä [perustulolla] ja jos sillä pärjää niin se on ihan ok. Kysymys vaan on se että pärjääkö se.

...ja se että nuori, esimerkiksi 18-vuotias, ei tarvisi pyytää vanhemmilta tai muilta sitä rahaa ja hakea toimeentulotukea, vaan kokisi että hän on arvokas ihmisenä ja saa sen palkan tavallaan siitä, että hän on olemassa.

Kaikki kuitenkin katsoivat paremmaksi, että kansalaisia tulisi kuitenkin kannustaa osallistumaan yhteiskuntaan oman toimintakykynsä mukaan. Nykyisen kaltaiset aktivointitoimenpiteet sen sijaan jakoivat mielipiteitä työntekijöiden keskuudessa:

Jos lähdetään tätä nykyistä keppi-porkkana -systeemiä miettimään, niin se on ollut se keppi siinä ja porkkana on ollut kyllä erittäin pieni. Että siinä mielessä voisko olla, että saadaan enemmän motivoituneita asiakkaita ja silloin nämä joita yrittään vastentahtoisesti aktivoida, niin he jäis pois tästä kokonaan ja tyytyisi siihen perustuloon.

Jos sitä toimintakykyä on, ja ihminen ilmoittaa että nukkuu kahteentoista asti, herättää sellaista ajatusta että miksi se toisella olisi näin ja toisella ei. Ja sitten jos ne on vielä samalla viivalla että tää toinen joka tekee jotain pientä, saisi saman verran kuin se joka ei tee mitään, on se mun mielestä vähän väärin. Vois olla enemmän sellaista vastuun kantamista.

Haastatteluista nousi esiin myös näkökulmaa yhteiskunnasta yksilön huolenpitäjänä: perustulolla voisi ehkäistä pahimmat väliinputoamistilanteet, kun kukaan ei voisi koskaan tippua täysin etuuksien ulkopuolelle. Eräs työntekijä kuvasi yhteiskunnan huolenpitosuhdetta yksilöön lempeästi ”huolenpidon elementtinä, jossa yhteiskunta pitää huolta kansalaisista, niin kuin äiti pitää huolta lapsistaan”. Perustuloa voidaan siis pitää belgialaisen filosofin Philippe Van Parijsin kaltaisesti yhteiskunnan perintönä, jonka jokainen henkilö ansaitsee. (Perkiö 2014, 10.)

...perustulo olisi osoitus siitä että sinusta pidetään huolta. Toinen voisi olla tyytyväinen että kiitos kun pidätte huolta, minä pyrin eteenpäin, että huolenpito olisi väliaikainen. Tai sitten, jos se on tällainen tilanne että ihminen on pysyvästi sellaisessa

tilassa ettei pysty tekemään vaikka ansiotyötä, elää perustulon varassa, niin sitten se suodaan hänelle. Että kun hän ei pysty niin me pidetään kaikista heistä huolta, jotka eivät siihen pysty, ja jokaisella on kuitenkin siihen oikeus.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyössä tarkoitukseni oli selvittää kunnan sosiaalitoimessa työkentelevien sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien näkemyksiä perustulon riskeistä ja mahdollisuuksista. Samalla halusin tutkimuksellani tuoda esille kyseisten ammattiryhmien ammattitaidon ja ruohonjuuritason tuntemuksen, jotka tulisi ottaa huomioon perustulon käyttöön ottoa suunniteltaessa.

Aineistoa analysoidessani oli helppo huomata, että perustulo ei ole sosiaalialan ammattilaistenkaan silmin yksiselitteinen ja aukoton asia. Perustulo herättää yhtä lailla sekä huolta huonommasta, että toivoa uusista mahdollisuuksista.

Haastattelujen päätteeksi esitin kaikille työntekijöille kysymyksen, kannattavatko he perustuloa sosiaaliturvan uudistajana. Haastateltavista neljä kuuudesta päätyi kannattamaan perustuloa ja kaksi vastustamaan sitä. Kaksi kannattajista olivat varmoja kannastaan, kun kaksi muuta kannattajaa epäröivät, mutta asettuivat lopulta kannattajiksi. Kumpikaan vastustajista ei täysin tyrmännyt perustuloa vaan näkivät siinä hyviäkin puolia, mutta olivat silti melko varmoja kannastaan, että perustuloa ei tulisi ottaa käyttöön.

Edellä mainittuun kannatuksen jakautumiseen on silti suhtauduttava varauksella, sillä haastattelussa olleesta pohjustuksesta huolimatta jokaiselle haastateltavalle perustulo määrittyy eri tavoin. Tällöin haastattelussa esitetyt kannanotot eivät välttämättä täsmäisi haastateltavien kannanottoon siinä tilanteessa, kun mahdollisesti käyttöön otettava perustulomalli on tiedossa ja esitelty.

Kaikille haastateltaville yhteinen ajatus oli, että nykymuotoinen sosiaaliturvajärjestelmä on liian monimutkainen. Niin sanottu usean luukun järjestelmä koettiin asiakkaiden antaman palautteen ja työntekijöiden oman kokemuksen perusteella melko raskaaksi. Ongelmia syntyy erityisesti tilanteissa, joissa siirrytään etuuden piiristä toiseen, ja tilanteessa jossa henkilö tekee epäsäännöllisiä töitä eikä tuen tarve ole jatkuva. Näihin byrokratian ongelmiin perustulo vastaisi, koska tuki tulisi automaattisesti eikä niin sanotut statuksen muutokset vaikuttaisi siihen.

Osa haastateltavista toivoi kuitenkin perustulolle myös muita vaihtoehtoja, jollainen esimerkiksi Kelan etuusjärjestelmän selkeyttäminen voisi olla. Myös muita perustulon kaltaisia malleja on Suomessa esitetty, joita ovat esimerkiksi Liberan perustilimalli (ks. luku 3.3.8), Kristillisdemokraattien Kannustava perusturva (ks. luku 3.3.9) ja Demarinuorten yleisturva (ks. luku 3.3.10).

Tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan perustulon tulisi olla tarpeeksi

suuri, jotta sillä voisi taata minimitoimeentulon ja jotta se purkaisi tehokkaasti nykyistä kompleksista etuusjärjestelmää. Katsottiin kuitenkin, että perustulo ei saisi olla niin suuri, että riski passivoivista vaikutuksista kasvaisi. Liian korkean perustulon aiheuttaman, työnteon lopettamiseen johtavan niin sanotun moraalikadon vaara on otettu huomioon myös Kelan perustulokokeilua varten tehdyssä esiselvityksessä. Esiselvitystyöryhmä onkin päättänyt ehdottamaan kokeiluun otettavaksi osittaisen perustulon malli. (Kangas & Pulkka 2015.) Tarkemmin perustulon määrään haastatteluissa ei otettu kantaa.

Aineistosta nousi myös perustuloon liittyvä aktivoinnin ja passivoinnin aspekti. Pelkona oli, että perustulolla olisi passivoivia vaikutuksia erityisesti nuoriin, joille työhön, työkokeiluun tai koulutukseen lähteminen ei automaattisen tulon vuoksi välttämättä olisikaan houkuttelevaa. Tällä uskottiin olevan syrjäyttäviä vaikutuksia.

Toisaalta haastatteluissa tuli ilmi sekin, että passivoivat vaikutukset olisivat todennäköisesti vähäisiä verrattuna perustulon aktivoiviin vaikutuksiin. Perustulo tekisi nykyisillä työmarkkinoilla tavallisten pätkätöidenkin vastaanottamisen kannattavaksi. Lisäksi esimerkiksi yrittäjäksi ryhtymisen riskit pienenisivät. Aineiston mukaan aktiivisuutta ja voimavaroja lisäisi myös henkilön tunne olemassa olevasta tulevaisuudesta – verrattuna jatkuvaan epävarmuuteen toimeentulosta ja niin sanotusta kuukausi kerrallaan eläimestä.

Aineistoa analysoidessani kävi ilmi, että perustulon myötä sosiaalialan ammattilaisilla jäisi enemmän aikaa varsinaiseen sosiaalityöhön, kun taloudellinen aspekti ohjauksessa jäisi pienemmäksi. Sen sijaan perustulon myötä poistuvan taloudellisen kontrollin uskottiin tuovan uuden vakavan ongelman, kun asiakkaiden ei enää halutessaan tarvitse olla missään yhteydessä viranomaisiin – tällöin myös avun tarjoaminen vaikeutuu, jos jotkut asiakkaat niin sanotusti katoavat tyystin. Avun tarpeessa olevien tavoittamisen haasteet tulivat esille kaikissa haastatteluissa.

Perustulon rinnalle nähtiin tarpeelliseksi kehittää uuden muotoisia sosiaalipalveluita niin työllistämisen kuin koko sosiaalityön kentällä. Sosiaalityön jalkautuminen, lähisosiaalityö ja etsivä työ koettiin erityisen tehokkaina tapoina tavoittaa asiakkaita. Sosiaalipalvelujen asiakkaisiin liittyvää negatiivista leimaantumista haluttiin aktiivisin toimin karsia. Erityisesti nähtiin tarvetta löytää keinoja, jotta asiakkaat jatkossakin löytäisivät nimenomaan aikuissosiaalityön palveluihin – nykytilanteessa nimittäin näihin palveluihin päädytään usein toimeentulotuen kautta. Sen sijaan vaikkapa lapsiperhetyön piiriin hakeutumisen polku ei välttämättä muuttuisi nykyisestä juurikaan.

Haastatteluista tuli vahvasti ilmi, että perustulon suunnittelussa tulee ehdottomasti kuulla talouden ja politiikan alan asiantuntijoiden ohessa myös sosiaalipuolen työntekijöitä ja ammattilaisia. Lisäksi erittäin tärkeänä nähtiin myös kansalaisten kuuleminen – kansalaisten mielipiteitä voisi kerätä esimerkiksi erilaisten asiakasraatien avulla.

Aineistosta nousi myös lähenevään perustulokokeiluun liittyviä kannanottoja. Jotta lopullinen päätös perustulon käyttöön otosta tai aikeesta luopumisesta voidaan tehdä, tulisi perustulokokeilu toteuttaa huolellisesti monipuolisin kokeiluina ympäri maata. Perustulolle on annettava realistiset mahdollisuudet onnistua, mutta täytyy välttää myös kokeilun osoittamista vain niihin ryhmiin, joissa vastausten oletetaan olevan yksinomaan hyviä. Riskit on myös arvioitava huolellisesti kuten myös se, tuoko perustulo tarpeeksi myönteisiä muutoksia, jotta näinkin mittava uudistus kannattaa toteuttaa.

Perustulokokeilun on suunniteltu kestävän kaksi vuotta. Aineistosta nousi näkemys, että perustulon käyttöön oton vaikutukset näkyvät vasta huomattavasti tätä pidemmällä aikavälillä. Myös Perkiö (2014) kirjoittaa, että esimerkiksi terveyteen, koettuun hyvinvointiin ja sosiaaliseen pääomaan liittyvät vaikutukset ovat nähtävillä vasta useiden vuosien kuluttua. Mikäli suunniteltu kahden vuoden kokeilu näyttää liian lyhyeltä tulosten arviointiin, kokeilua tulisi mieluummin jatkaa kuin tehdä suuntaan tai toiseen ratkaisua liian vähäisin tiedoin.

Tärkeäksi koen haastateltavien tavoin sen, että sosiaaliturvaa uudistaessa kuultaisi sosiaalialan ammattilaisten ja erityisesti asiakkaiden mielipiteitä. Tutkimukseni perusteella myös sosiaalialalla työskentelevät pystyvät toimimaan eräänlaisena asiakaskuntansa äänitorvena – tästä huolimatta pidän tärkeimpänä, että asiakkaiden ääni tulisi kuuluviin myös ilman välikäsiä.

Olen myös omassa sosiaaliohjaajan työssäni havainnut väliinputoamistilanteita ja byrokratian sokkeloihin eksymistä, ja mielestäni yksikin tällainen tapaus on liikaa. Tämän tutkimuksen tekeminen ja aiheeseen syvemmin paneutuminen ovat vahvistaneet näkemystäni siitä, että perustulo olisi varteenotettava vaihtoehto nykyiselle sosiaaliturvalle.

Haastavimpana perustuloon siirtymisessä pidän aineistossakin ilmennyttä riskiä avun tarpeessa olevien henkilöiden tavoittamisesta ja sen vaikeutumisesta. Lisäksi taloudenhallintaan olisi entistä vaikeampi puuttua ja velkaantuminen voisi lisääntyä. Toukokuussa 2016 ilmestyneessä sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentia-lehdessä julkaistussa perustuloa koskevassa artikkelissa on haastateltu Kuntaliiton erityisasiantuntijaa, Ellen Vogtia, joka tuo myös esille saman huolen: ”Jos asiakas ei hallitse rahankäyttöä, tilille tuleva perustulo ei ehkä päädykään vuokranmaksuun. Asiakas voi joutua asunnottomaksi ja kunnan kriisityön asiakkaaksi.” (Laitinen 2016, 32.)

Sosiaali- ja työllisyyspalvelujen kehittäminen ja uudistaminen olisi mielestäni välttämätöntä käynnistää viimeistään perustuloon siirryttäessä. Mikäli perustulo toisi pitkällä tähtäimellä suunniteltuja kansantaloudellisia säästöjä, niitä tulisi mielestäni ohjata sosiaalipalvelujen resurssien lisäämiseen, jotta apua olisi aina saatavilla myös matalalla kynnyksellä. Realistista on kuitenkin muistaa, että mikään sosiaaliturvamalli ei voi olla täysin ongelmaton – mielestäni tarvitaan rohkeutta uudistaa järjestelmää siitä huolimatta, ettei kaikkia tahoja täysin miellyttävää muutosta luultavasti saada aikaan.

7.1 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimusprosessistani heräsi myös joitakin jatkotutkimusaiheita. Alun perin olinkin pohtinut vaihtoehtona ammattilaisten haastattelulle kohdistaa tutkimukseni asiakkaisiin. Nyt ajattelen entistä vahvemmin, että perustuloa tulisi tutkia asiakasnäkökulmasta. Etuuksia saavilla asiakkailla on varmasti paljon kokemuksia perustulon riskeistä ja mahdollisuuksista, mahdollisista ongelmista ja hyvistä puolista. Perustulon kehittämistyöhön tarvitaan ehdottomasti asiakaslähtöisiä ajatuksia ja näkökulmia.

Toinen herännyt jatkotutkimusaihe olisi perustulon riskiryhmien identifiointi ja haastattelu. Aineistostani nousi huolenaiheita esimerkiksi siitä, vaikuttaisiko perustulo passivoivasti täysi-ikäistyviin nuoriin aikuisiin. Uskoisin itse, että lisäksi esimerkiksi naiset saattaisivat helpommin jäädä pitkiksi ajoiksi kotiin hoitamaan lapsia, sen sijaan että palaisivat työelämään. Mielestäni olisi mielenkiintoista lähteä tutkimaan tätä selvittämällä niin sanottuihin riskiryhmiin kuuluvien henkilöiden omia ajatuksia perustulosta ja sen vaikutuksista.

Jatkotutkimusta vaatisi myös aineistossa vahvasti painottunut tarve uusille sosiaali- ja työllisyyspalveluille. Millaisia uuden tyyppisiä sosiaalipalveluja perustuloon siirtyessä tarvitaan, entä mitä nykyisiä palveluja tulee säilyttää sellaisenaan ja mitä kehittää eteenpäin? Tutkimuksen kohderyhmänä voisi olla sekä sosiaaliturvan ja työllisyyspalvelujen piirissä työskentelevät henkilöt, kuin myös näitä palveluja käyttävät asiakkaat.

7.2 Opinnäytetyö prosessina

Opinnäytetyöprosessini alkoi alkuvuodesta 2016. Aloin pohtia aihetta opinnäytetyölle, aluksi aikuissosiaalityön alalta, mistä mielenkiintoisia tutkimusaiheita alkoi muotoutua mieleeni useampiakin. Toimeentulotukeen liittyvissä tehtävissä työskennellessäni kiinnostuin erityisesti sosiaaliturvaan ajankohtaisesti liittyvistä uudistuksista ja siihen kohdistuvista muutospaineista: toimeentulotuen käsittelyn siirto Kelaan, yleiset sosiaalitoimen organisaatiomuutokset ja perustulo.

Oma uteliaisuuteni oli suurin juuri perustuloa kohtaan, joten valitsin aiheekseni sen. Päädyin selvittämään perustulon mahdollisuuksia nimenomaan sosiaalialan työntekijöiden näkökulmasta, sillä uskon että laajan asiakasryhmän rinnalla kulkijoina he pystyvät parhaiten asettumaan asiakkaan asemaan ja punnitsemaan muutoksen mahdollisia kokonaisvaikutuksia yksilön ja yhteisön hyvinvoinnin kannalta.

Ryhdyin perehtymään aiheeseen lukemalla sosiaaliturvaan ja perustuloon liittyvää kirjallisuutta ja artikkeleita. Koulun opinnäytetyöohjauksessa sain lisää tukea valittuun aiheeseen niin opinnäytetyön ohjaajalta kuin opiskelutovereilta.

Sain yhteyden työelämätaholle, missä tutkimusaiheestani kiinnostuttiin. Kirjoitin tutkimussuunnitelman, minkä jälkeen tutkimuslupa varmistui melko nopeasti. Työelämätaholla sain ohjaajan, johon sain olla tarvittaessa

opinnäytetyöprosessin aikana yhteydessä. Opinnäytetyösopimukset allekirjoitettiin.

Kun prosessi lähti alkuun, se eteni nopeasti. Omistauduin aiheelle ja opinnäytetyölle hyvin intensiivisesti. Haastattelut sain sovittua hyvin lähelle toisiaan ja litteroin aineiston miltei välittömästi haastattelujen jälkeen. Minulla on opinnäytetyön valmiiksi saamisen suhteen melko sitova aikataulu, mikä lisäsi tehokkuuttani. Minulle oli kuitenkin tärkeää tehdä tutkimus ja työ mahdollisimman hyvin, enkä halunnut aikataulun vuoksi tinkiä laadusta. Nopea tahti oli toisaalta minulle myös hyvin luontaista, sillä aiheelle omistautuessani en halua pitää kovin monia välipäiviä työn teossa. Välillä oli kuitenkin hyvä pitää taukopäiviä ja ottaa etäisyyttä opinnäytetyöhön, minkä jälkeen saattoi jälleen palata työn ääreen niin sanotusti uusin silmin.

Tutkimuksen tekeminen oli antoisaa ja palkitsevaa. Itseäni kiinnostavaa aihetta oli mielekästä tutkia, enkä ehtinyt kyllästyä siihen – päinvastoin, voisin hyvin kuvitella jatkavani tutkimusta myös jatkotutkimusaiheiden parissa.

LÄHTEET

- About basic income. 2016. Basic Income Earth Network. Viitattu 5.8.2016. <http://basicincome.org/basic-income/>
- Airio, I. 2013. Toimeentuloturvan verkkoa kokemassa. Kansalaisten käsitykset ja odotukset. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Airio, I., Kangas, O., Koskenvuo, K. & Laatu, M. 2015. Kansa kannattaa perustuloa 1/3: Perustulolla suuri kannatus. Kelan tutkimusblogi. Julkaistu 29.9.2016. Viitattu 18.7.2016. <http://blogi.kansaneläkelaitos.fi/arkisto/2759>
- Berg, T. 2012. Perustulon käyttöönoton arvioidut vaikutukset Suomessa. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Welfare state. 2015. Encyclopedia Britannica. Viitattu 1.7.2016. <https://global.britannica.com/topic/welfare-state>
- Eronen, A., Hakkarainen, T., Londén, P., Nykyri, P., Peltosalmi, J. & Särkelä, R. 2013. Sosiaalibarometri 2013. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Hiilamo H., Niemelä H., Pykälä P., Riihelä M. & Vanne R. 2012. Sosiaaliturva ja elämänvaiheet. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1980. Teemahastattelu. Tampere: Gaudeamus.
- Historia. 2016. Tietoa Kelasta. Toiminta. Viitattu 29.6.2016. <http://www.kela.fi/historia>
- Honkanen, P. Perusturva ja kannustavuus. 2008. Laskelmia asumistuesta, toimeentulotuesta ja työttömyysturvasta. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 63/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Viitattu 4.7.2016. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3441/Selosteita63.pdf?sequence=1>
- Honkanen, Pertti, Soininvaara, Osmo & Ylikahri, Ville. 2007. Perustulo. Kohti toimivaa perusturvaa. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry.
- Ilkkala, M. 2007. Perustulokeskustelu Suomessa. Teoksessa Hintikka-Varis, S. (toim.): Sisällä vai ulkona – kohti perustuloa? Helsinki: Kansallinen sivistysliitto ry.

Jaakkola, J., Pulma, P., Satka, M. & Urponen, K. 1994. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jakonen, M. & Silvasti, T. (toim.) 2015. Talouden uudet muodot. Helsinki: Into-Kustannus.

Kangas, O. & Pulkka, V. (toim.) 2016. Ideasta kokeiluun? Esiselvitys perustulokokeilun toteuttamisvaihtoehdoista. Valtioneuvoston kanslia.

Kannustava perusturva. 2015. Kristillisdemokraattien verkkosivusto. Viitattu 20.7.2016. <http://www.kd.fi/politiikka/kannustava-perusturva/>

Kansalaisaloite.fi. 2013. Toimenpidealoite perustulosta. Viitattu 14.7.2016. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/44>

Kopra, V. 2007. Perustulo - Kova vai pehmeä paketti? Helsinki. Kalevi Sorsa -säätio.

Kuivalainen, S. 2007. Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. *Analyysit. Yhteiskuntapolitiikka* 2007; 72: 49–56.

Kuula, A. 2006. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, J. 2016. Työryhmä suosittelee osittaista perustuloa. *Talentia* 4, 32.

Laki harmaan talouden selvityksyksiköstä 1207/2010. Viitattu 2.7.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101207>

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001. Viitattu 2.7.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20010189>

Laki takuueläkkeestä 703/2010. Viitattu 11.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100703>

Lillrank, P., Hamilo, M. & Lepomäki, E. 2013. Perustili. Toimeliaisuuteen, työllistämiseen, säästämiseen kannustava sosiaaliturvan kokonaisuudistus. Helsinki: Libera-säätio.

Niemelä, H. & Salminen, K. 2006. Suomalainen sosiaaliturva. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Niemelä, H., Pykälä, P., Sullström, R. & Vanne, R. 2007. Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Nuorsuomalaiset. Wikipedia - vapaa tietosanakirja. Viitattu 22.7.2016. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Nuorsuomalaiset>

Nupponen, J. 2011. Heidän ei kannata mennä töihin. Julkaistu 14.3.2011. Viitattu 2.7.2016. <http://www.taloussanommat.fi/raha/2011/03/14/heidan-ei-kannata-menna-toihin/20113518/139>

Perkiö Johanna. Basic income proposals in Finland, Germany and Spain. Wien: Transform Europe, Discussion Papers. 2013. Liitetaulukko. Viitattu 27.6.2016. http://transform-network.net/uploads/tx_news/Basic_Income_in_Europe_Tabellen.corr.mitangemommenenAenderungen.pdf

Perkiö, J. & Suopanki, K. (toim.) 2011. Perustulon aika. Helsinki: Into Kustannus

Perkiö, J. 2016. Suomalainen perustulokeskustelu ja mallit. Helsinki: Kelan työpapereita 85/2016.

Perkiö, Johanna. 2014. Uuden tulonjaon perusta. Helsinki: Kansan Siivistystyön Liitto KSL ry.

STM. 2015. Toimeentulotuen uudistamista selvittäneen työryhmän toimeentulotuen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.6.2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126357/URN_ISBN_978-952-00-3591-4.pdf?sequence=1

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 13.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

SVT. 2015. Suomen virallinen tilasto. Kuluttajahintaindeksi. Rahanarvonkerroin 1860–2015. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 18.7.2016. http://www.stat.fi/til/khi/2015/khi_2015_2016-01-15_tau_001.html

Sutinen, T. 2016. Näin työstä tulee kannustinloukku – ja näin hallitus aikoo purkaa ikuisuusongelman. Julkaistu 17.4.2016. Viitattu 4.7.2016. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1460775444113>

THL. 2014. Sosiaalimenot ja rahoitus 2012, Tilastoraportti. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tietoa meistä. 2015. Perustulo.org – verkkosivu. Viitattu 1.7.2016. <http://perustulo.org/etusivu/>

Tietoa Kelasta. Toimeentulotuki siirtyy Kelan hoidettavaksi vuonna 2017. 2015. http://www.kela.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/mHBZ5fHNro4S/content/id/2059077

Työttömyysturvassa 300 euron suojaosa. 2014. Ajankohtaista henkilöasiakkaille. Työttömät. Viitattu 2.7.2016. http://www.kela.fi/ajankohtaista-tyottomat/-/asset_publisher/I7X3vuEkReGH/content/tyottomyysturvassa-300-euron-suojaosa;jsessionid=79718326CFFD8B8A11F321C6394A5824

Universal Declaration of Human Rights. 2016. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistus 10.12.1948. Viitattu 12.7.2016. <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. 2010. Suomalainen hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015, 21. Viitattu 4.6.2016. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Viitattu 6.7.2016.

Vasemmiston perustulo. N.d. Kohti mahdollistavaa hyvinvointivaltiota. 2011. Painamaton lähde.

Vihreä perustulo. 2014. Verkkojulkaisu. Viitattu 1.7.2016. <https://www.vihreat.fi/asiat/vihrea-politiikka/teemat/koyhyys/perustulo>

Viinikka, M. 2015. Perustulo sosiaaliturvajärjestelmän uudistajana? Tutkimus perustulokeskustelusta Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa vuosina 2000–2014. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikka. Pro gradu -tutkielma.

Yleisturva. 2016. Demarinuorten sosiaaliturvan kokonaisuudistus. Esite. Viitattu 18.7.2016. http://demarinuoret.fi/wp-content/uploads/sites/1/2016/01/yleisturva_esite_nettiin.pdf

TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYSRUNKO

1. Miten perustulo vaikuttaisi sosiaalityön asiakkaan elämään, arkeen ja hyvinvointiin?
 - Vaikuttaisiko perustulo yksilön vastuuseen omasta itsestään?
 - Parantaisiko tai heikentäisikö perustulo heikoimmassa asemassa olevien tilannetta?
 - Toisiko perustulo muutoksia siihen, miten yksilö näkee itsensä osana yhteiskuntaa?
 - Uskotko, että perustulo toisi muutoksia työmarkkinoille?

2. Mitkä ovat suunnitellun perustulon edut ja haitat sosiaalialan ammatti-laisen näkökulmasta?
 - Mille asiakasryhmälle perustuloon siirtymisestä voisi olla hyötyä?
 - Mille asiakasryhmälle perustuloon siirtymisestä voisi olla haittaa?
 - Onko nykymuotoisessa sosiaaliturvassa mielestäsi ongelmakohtia?

3. Mitä seikkoja sosiaalialan ammattilaisen mielestä tulisi ottaa huomioon perustulomallia suunniteltaessa?
 - Uskotko, että oma työnkuvasi sosiaalityöntekijänä / sosiaaliohjaajana muuttuisi perustulon myötä?
 - Mikäli perustulo otetaan käyttöön, uskotko että sosiaalityön / sosiaaliohjauksen tarve vähenee tai kasvaa?
 - Toisiko perustulo muutoksia asiakkaan palveluihin ohjautumiseen ja sitoutumiseen?